

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zanedbání povinné výživy – trestněprávní a kriminologické aspekty

Neglect of the mandatory nutrition – criminal law and criminological aspects

Zpracovala: Barbora Brožová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jan Kocina, Ph.D.

Plzeň 2012

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem Diplomovou práci na téma Zanedbání povinné výživy – trestněprávní a kriminologické aspekty zpracovala samostatně a za použití pramenů v práci uvedených.“

V Plzni dne 28. března 2012

Barbora Brožová

Poděkování

Moje poděkování patří vedoucímu diplomové práce panu JUDr. Janu Kocinovi, Ph.D., za jeho pomoc, poskytnutí literatury a odborné vedení. Děkuji též svému otci za předání cenných informací a rad ke zpracování textu.

OBSAH

1. Úvod.....	3
2. Pojmy, instituty a mezioborové souvislosti.....	4
2.1. Úvodní poznámky	4
2.2. Vyživovací povinnost a výživné	4
2.3. Předmět a rozsah vyživovací povinnosti a práva na výživné.....	5
2.4. Vyživovací povinnost v naturální podobě.....	8
2.5. Řízení ve věcech výživného	9
2.6. Jednotlivé druhy vyživovací povinnosti.....	11
2.6.1. Vyživovací povinnost rodičů k dětem - § 85 ZOR	11
2.6.2. Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům - § 87 ZOR.....	12
2.6.3. Vzájemná vyživovací povinnosti dalších příbuzných - § 88 ZOR	12
2.6.4. Vzájemná vyživovací povinnost manželů - § 91 ZOR.....	13
2.6.5. Vzájemná vyživovací povinnost rozvedených manželů - § 92 ZOR	13
2.6.6. Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce - § 95 ZOR	14
2.7. Mezioborové souvislosti.....	14
3. Historický vývoj	17
3.1. Meziválečné a poválečné období.....	17
3.2. Právní dvoutletka a padesátá léta.....	20
3.3. Předchozí trestní zákon č. 140/1961 Sb.....	22
4. Popis platné právní úpravy	25
4.1. Trestněprávní ochrana dětí v mezinárodních dokumentech.....	25
4.2. Trestné činy proti rodině a dětem v novém trestním zákoníku	26
4.3. Trestný čin zanedbání povinné výživy - § 196 trestního zákoníku	29
4.3.1. Neplnění povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného (§ 196 odst. 1)	29
4.3.2. Vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat někoho jiného (§ 196 odst. 2)	36
4.3.3. Vydání oprávněné osoby v nebezpečí nouze (§ 196 odst. 3 písm. a/)	37
4.3.4. Recidiva jako zvlášť přitěžující okolnost (§ 196 odst. 3 písm. b/)	37
4.4. Zvláštní ustanovení o účinné lítosti (§ 197)	38
4.5. K časové působnosti trestních zákonů u trestného činu zanedbání povinné výživy.....	40
5. Soudní praxe, judikatura, problémy dokazování	43
5.1. Úvodní poznámky	43

5.2. Ke zjišťování skutkového stavu.....	45
5.3. K právní kvalifikaci	47
5.4. K podmínkám zániku trestnosti	50
6. Zahraniční srovnání.....	54
6.1. Slovensko.....	54
6.1.1. Trestní zákon a jeho novela č. 613/2004 Z. Z.	54
6.1.2. Rekodifikace trestního práva hmotného zákonem č. 300/2005 Z. z.	55
6.1.3. Náhradní výživné	55
6.2. Polsko	56
6.3. Rusko.....	56
6.4. Německo	57
6.5. Rakousko.....	58
6.6. Shrnutí.....	59
7. Úvahy de lege ferenda.....	60
7.1. Obecné úvahy	60
7.2. Návrhy zákona o náhradním výživném	61
7.3. Shrnutí.....	64
8. Statistiky.....	66
9. Kriminologická část – dopady do života obětí	68
9.1. Obecné poznámky	68
9.2. Zanedbání povinné výživy jako sociálně patologický jev	69
10. Závěr.....	72
11. Seznam použitých zkratk	74
12. Seznam použité literatury	75
13. Resumé	79

1. Úvod

Téma diplomové práce Zanedbání povinné výživy jsem si vybrala proto, že mám velmi blízko k trestnímu právu samotnému a současně mohu říci, že vzhledem k mému osobnímu založení a sociálnímu citění mě vždy velmi zajímaly otázky péče o děti a ochrany dětí před protiprávním jednáním jiných osob.

Neplnění vyživovací povinnosti je téma výrazně mezioborové, proto rozbor institutu zanedbání povinné výživy jako trestného činu se neobejde bez popisu souvisejících právních úprav zejména rodinného práva.

Po výkladu základních pojmů, institutů a mezioborových souvislostí se zaměřím na přehled historie právní úpravy neplnění vyživovací povinnosti v naší republice v průběhu 20. století.

Těžištěm práce by měl být popis platné právní úpravy trestného činu zanedbání povinné výživy, jeho jednotlivých znaků skutkových podstat, a to včetně podmínek zániku trestnosti účinnou lítostí. V navazující kapitole jsem vybrala nejdůležitější soudní rozhodnutí, která vyložila v průběhu doby jednotlivé zákonné znaky zkoumaného trestného činu, a to v návaznosti na judikaturu občanskoprávních soudů rozhodujících o výživném podle zákona o rodině.

Domácí úpravu trestněprávních následků neplnění vyživovací povinnosti se pak pokusím srovnat s vybranými zahraničními právními úpravami okolních států.

Doprovodnými kapitolami budou úvahy o možných legislativních změnách či doplnění ochrany zejména nezletilých dětí proti důsledkům neplnění vyživovacích povinností ze strany povinných osob, tj. zpravidla jejich rodičů, v netrestní oblasti. Součástí práce budou i statistická data a jejich rozbor, včetně kriminologického popisu dopadu trestného činu zanedbání povinné výživy do života obětí.

2. Pojmy, instituty a mezioborové souvislosti

2.1. Úvodní poznámky

Trestný čin zanedbání povinné výživy je skutkovou podstatou s tzv. blanketní dispozicí. Lze jej spáchat konáním i opomenutím, jde tedy o tzv. nepravý omisivní delikt. To znamená, že pro zjištění rozsahu trestnosti činu pachatele je nutno znát rozsah a obsah povinností, jejichž plnění úmyslně nebo z nedbalosti opomenul či jejímuž plnění se úmyslně vyhýbal. Zjištění rozsahu a obsahu povinností je dále důležité i pro posouzení splnění podmínek zániku trestnosti tzv. účinnou lítostí. Tyto povinnosti jsou stanoveny jinými než trestními předpisy, konkrétně předpisy práva rodinného a občanského. Ty pak vytvářejí mezioborové souvislosti s trestním právem. Proto v této kapitole stručně popíšu základní pojmy a instituty rodinného a občanského práva, které mají význam pro trestní odpovědnost pachatele za trestný čin zanedbání povinné výživy.

2.2. Vyživovací povinnost a výživné

Vyživovací povinnost vzniká ze zákona o rodině za splnění podmínek, které tento zákon předpokládá, na prvním místě vznikem příbuzenství mezi subjekty taxativně v tomto zákoně vymezenými. Předmětem vyživovací povinnosti je plnění výživného. V zákoně o rodině se pojem „výživné“ používá ve dvojím smyslu, jako předmět práva, resp. povinnosti. Není však tímto ani jiným zákonem definován.

Podle názorů nauky i soudní praxe se jedná se o majetkový soubor, který jedna osoba poskytuje druhé osobě za účelem jejího vyživování, resp. majetkový soubor, který jedna osoba obdrží od druhé osoby ke svému vyživování. Jde o plnění, které někdo je povinen poskytovat jinému za účelem zajištění jeho potřeb. Povinný jedná zpravidla na základě soudního rozhodnutí, které bylo vydáno příslušným postupem podle zákona. Je možná i dohoda, která musí být ale také v souladu a na základě zákona.¹ Je třeba ovšem zdůraznit, že vyživovací povinnost vyplývá ze zákona přímo a

¹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

rozhodnutí či dohoda ji jen konkretizují, tzn. nelze dovodit, že bez existence těchto aktů by vyživovací povinnost neexistovala.

Podle jiné definice v literatuře „se jím rozumí zabezpečování a úhrada potřeb mezi subjekty rodinněprávního vztahu, nejenom tedy zajišťování výživy ve vlastním slova smyslu, ale i uspokojení ostatních hmotných a kulturních potřeb oprávněného subjektu v rozsahu, který je dán odlišně podle jednotlivých druhů vyživovací povinnosti. Výživné může být plněno jednak poskytováním pravidelně se opakujících peněžních dávek, ale může spočívat i v poskytování určitých naturálních plnění, např. bydlení, ošacení, živobytí apod. Za plnění vyživovací povinnosti se pokládá i výkon osobní péče o osobu oprávněného.²

2.3. Předmět a rozsah vyživovací povinnosti a práva na výživné

Předmětem vyživovací povinnosti a práva na výživné je poskytnout či plnit výživné a obdržet toto plnění. Jedná se o plnění za účelem zajištění osobních potřeb oprávněného. Mezi tyto potřeby řadíme hlavně stravu, ošacení, bydlení, ale také potřeby duševního charakteru, mezi které patří kultura, vzdělávání, sport aj.

Je třeba určit, v jakém rozsahu se bude plnění poskytovat. Jak už bylo uvedeno, v zákoně o rodině nenajdeme konkrétní pravidlo jaký je rozsah výživného, ale jsou zde dána obecně určitá hlediska, kterými se soud při rozhodování řídí a ke kterým přihlédne. Je to vlastně reálný poměr mezi odůvodněnými potřebami oprávněného a schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry povinného.

Odůvodněné potřeby oprávněného jsou odvozeny od jeho věku, zdravotního stavu, fyzické a duševní vyspělosti, způsobu přípravy na budoucí povolání, zálib a zájmů, atd. Některé potřeby jsou pravidelné a obvyklé (jídlo, bydlení, doprava, ošacení, boty), jiné přicházejí nepravidelně nebo za delší časové období (potřeby na prázdniny, jazykový kurs). Jde zkrátka všechny potřeby sloužící všestrannému rozvoji oprávněného.

² Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, 3.vydání, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk. Brno 2006, str. 247

Možnosti a schopnosti povinného jsou kombinací objektivního a subjektivního hlediska. I zde je (byť v jiném významu) vzít v úvahu věk, dále zdravotní stav, vzdělání, manuální zručnost, pracovní návyky, pracovní zkušenosti, flexibilitu, adaptabilitu, sociální zralost, situaci na trhu práce, apod. U osob, které vykonávají závislou činnost, bude zjišťován průměrný výdělek za delší časové období. U osob podnikajících je to složitější. Proto zákon o rodině stanoví, že rodič, který má příjmy jiné než ze závislé činnosti podléhající dani z příjmů, je povinen soudu prokázat své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních předpisů. Nesplní-li rodič tuto povinnost, má se za to, že jeho průměrný měsíční výdělek činí patnáctinásobek částky životního minima potřebné k zajištění výživy a ostatních základních potřeb tohoto rodiče podle zákona o životním minimu (srovnej § 85a odst. 1 ZOR). Zákon tedy jednak ukládá povinnost předložit např. účetnictví, daňové přiznání, výpisy z účtů u bank, a pokud to rodič neučiní, konstruuje nevyvratitelnou právní domněnku o jeho poměrech.³

Zákon o rodině stanoví dále, že tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání (srovnej § 85a odst. 2 ZOR). Výživné tedy nemusí mít jen „spotřební“ charakter.

Jednotlivé druhy vyživovací povinnosti stanoví její rozsah různě. Zatímco vyživovací povinnost rodičů vůči dětem je založena na myšlence, že životní úroveň dětí má být úměrná „životní úrovni rodičů“, tzn. dítě se vlastně má na této „úrovni podílet“ a čerpat ji stejně jako rodiče (srovnej § 85 odst. 2 ZOR), je např. opačná vyživovací povinnost dětí vůči rodičům zákonem vyjádřena tak, že rodiče mají vůči dětem „právo na slušnou výživu“ (srovnej § 87 odst. 2 ZOR).

Existují jisté (právně nepřekročitelné) meze pro přiznání práva na výživné. Těmi mohou být zejména situace oprávněného a jeho majetkové poměry. Jedná se konkrétně o to, že by přiznání jeho práva na výživné bylo v rozporu s dobrými mravy

³ Hrušáková, M.a kol.: Zákon o rodině. Komentář, 1.vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 306-307

(srovnej § 96 odst. 2 ZOR). Majetkové poměry v tomto kontextu nejsou zdaleka nejdůležitější. Hodnotit je třeba též osobnostní aspekty oprávněné osoby a morální stránku jejího chování. vůči povinné osobě, zejména jde-li o rodiče a dítě.

S rozsahem výživného souvisí také otázka toho, zda je výživné všechno, co povinný poskytuje. Také zde se posuzuje překračování mezí. Hodnotí se situace, kdy osobní potřeby oprávněného jsou i bez poskytování výživného povinným zajištěny v nadměrném rozsahu, a v tomto případě už vlastně ani nejde o zajištění osobních odůvodněných potřeb. Toto hodnocení bereme jinak u nezletilých dětí a jinak u ostatních oprávněných osob. U nezletilých dětí se může v případě zajištění jednat i o tvorbu úspor, např. na budoucí povolání, studium, bydlení aj.

Plnění vyživovací povinnosti je dlouhodobé, setrvalé a opakující se (§ 97 odst. 1 ZOR). Poskytuje se v opětujících se (zpravidla měsíčních) částkách. Platit znamená předávat peněžité částky (v podobě dávek). V případě dohody lze plnit i ve věcech, ale musí to být v odpovídající hodnotě (např. jen zčásti). Jedná se o věcné plnění. Výživným však nebudou příležitostné dárky. Ustanovení § 97 odst. 1 ZOR připouští výjimku, kdy na základě písemné smlouvy mohou být dávky zcela nebo zčásti nahrazeny jednorázovým plněním (srovnej § 94 odst. 2 ZOR).

Jestliže právo na výživné a povinnost poskytovat výživné byly konkretizovány rozhodnutím soudu, je zapotřebí i k jejich zániku rozhodnutí soudu o zrušení vyživovací povinnosti. I zde existují výjimky, např. důvodem zániku práva na výživné rozvedeného manžela může být uzavření nového manželství oprávněným druhým manželem a zaniká také smrtí, jde totiž o právo nebo povinnost vázané na určitou osobu, nepřevoditelné.⁴

⁴ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

2.4. Vyživovací povinnost v naturální podobě

Jak již bylo zmíněno výše, zabezpečování vyjmenovaných potřeb oprávněných může spočívat v naturálním plnění ze strany povinných osob. Je to typické např. u nezletilých dětí, které vyrůstají v úplné rodině a oba rodiče mající shodnou vyživovací povinnost k dítěti s ním sdílejí společnou domácnost. Zde je peněžité výživné těžko představitelné a nepraktické, neboť dítě je rodiči zaopatřováno zejména tím, že mu poskytují bydlení, stravu, ošacení, pečují osobně o jeho zdraví a čistotu, vykonávají nad ním dohled a vedou ho k řádnému životu. Jinak je tomu ale u rozvedených rodičů nebo matky samoživitelky.

Obvinění se většinou brání placení výživného v peněžité formě tím, že plnili v naturální podobě. Orgány činné v trestním řízení musí velice pečlivě posuzovat soulad skutečného stavu se zákonným obsahem vyživovací povinnosti. Při dokazování se musí věnovat velká pozornost hodnotě a hlavně účelnosti naturálního plnění. Z hlediska hodnoty se opět vychází z potřeb oprávněné osoby a možností povinné osoby. V případě, že bylo naturální plnění poskytnuto v rozsahu, který bezpečně pokrývá veškeré potřeby oprávněného, nelze uvažovat o nedostatečném plnění, tedy o trestném činu. Klíčová pro rozhodnutí je účelnost naturálního plnění.

Aby nedošlo ke vzniku trestní odpovědnosti, muselo by být v trestním řízení prokázáno, že věci, které povinný poskytl oprávněné osobě v rámci své vyživovací povinnosti, kryly veškeré její odůvodněné potřeby. Judikatura poukazuje na to, že za naturální plnění nelze považovat příležitostná plnění v době styku obviněného s vyživovanými osobami, které mají povahu dárců či jiných plnění nesměřujících k uspokojení základních potřeb, a to z toho důvodu, že by sice dítě mělo např. spoustu hraček, ale v důsledku dluhu na výživném v peněžité formě by nebyl ani druhý rodič schopen uspokojit jeho základní potřeby.

Zároveň se ale nesmí nechat stranou motiv jednání obviněného, proč se rozhodl plnit formou naturálií. V praxi se často uvádí jako důvod to, že druhý rodič není schopen hospodařit se zasílanými peněžními prostředky ve prospěch dítěte. I za cenu rozsáhlejšího dokazování je třeba takovou obhajobu prověřit. Pokud obviněný přistoupí k naturálnímu plnění vyživovací povinnosti, může se snadno stát, že i když

je přesvědčen o opaku, nedochází k úplnému uspokojování potřeb vyživované osoby. To nastává v případech rozvedených nebo nesezdaných rodičů. A samozřejmě občas není snadné zjistit odůvodněnost potřeb oprávněného. Mezi odůvodněné potřeby jistě patří strava, ošacení, školní pomůcky, sportovní potřeby, nutné zdravotní potřeby, léky atd. Jejich uspokojení v naturální formě nemůže zakládat trestní odpovědnost.

V literatuře byl popsán velmi kuriózní případ, kdy otec převedl na matku nezletilé dcery traktor za částku 80.000 Kč za účelem úhrady výživného. Jednalo se nejen o dlužné výživné, ale i do budoucna vzniklé. Když se na tento případ zaměříme právně, vypadá věc následovně: otec sepsal kupní smlouvu se svým advokátem, na jejímž základě přešlo vlastnické právo k traktoru na matku, za kupní cenu 80.000 Kč. V údajích ve smlouvě bylo uvedeno, že částku matka uhradila k rukám otce při podpisu kupní smlouvy. Ve skutečnosti samozřejmě k žádnému podpisu nedošlo. Následně též advokát sepsal listinu, ve které matka nezletilých dětí potvrzuje, že převzala částku 80.000 Kč (samozřejmě ani k tomu nedošlo) jako výživné na dceru a že tato částka téměř dvakrát převyšuje výši výživného, které je tímto zcela vyrovnáno. Z toho plyne, že není možné na výživné na nezletilé dítě takto provést zápočet jiné pohledávky a rovněž se nelze vzdát výživného v budoucnu vzniklého, navíc traktor nekryje plně ani včas odůvodněné potřeby nezletilého dítěte, takže jej nelze považovat za plnění vyživovací povinnosti v naturální podobě.⁵

Popisovaný případ ukazuje, že naturální plnění vyživovací povinnosti není nemožné, ale je velmi obtížné z hlediska dokazování. Lze tedy říci, že je ve finální podobě mnohem náročnější z hlediska zkoumání účelu než „univerzální“ peněžní plnění.

2.5. Řízení ve věcech výživného

Každý, koho zákon o rodině považuje za oprávněného, se může domáhat svých práv v soudním řízení. V případě, že se stanovení výživného domáhá zletilá osoba, musí podat návrh na zahájení řízení. Jde-li o nezletilé dítě, soud řízení zahájí sám v okamžiku, kdy zjistí, že alespoň jeden z rodičů je řádně neživí, nebo že spolu

⁵ Říha, M.: *K trestnému činu zanedbání povinné výživy*. Trestní právo č.06/2008, s.23

rodiče nezletilého dítěte již nežijí (srovnej § 86 ZOR). V případě nezletilého dítěte nastupuje zvláštní úloha státu poskytnout mu ochranu, a to ve vyšší míře, než zletilé osobě. Příslušnost soudu se řídí místem bydliště nezletilého dítěte.⁶

Podmínkou pro vydání některých rozhodnutí je zároveň rozhodnout o výživném pro nezletilé děti, neboť jejich výsledek má na budoucí situaci dětí vliv. Např. nelze rozvést manželství, jestliže nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, tzn. o stanovení výchovného prostředí nezletilého a povinnosti, resp. podílu rodičů přispívat na jeho výchovu a výživu (srovnej § 26 odst. 1 ZOR).

Dále soud o výživném nezletilých dětí rozhoduje v případech, kdy je určováno otcovství k nezletilému dítěti (srovnej § 113 o.s.ř.), v případě, kdy je dítě svěřováno do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči (srovnej § 45 ZOR) nebo do pěstounské péče (srovnej § 45a-45d ZOR), případně pokud rozhoduje o nařízení ústavní nebo ochranné výchovy (srovnej § §103 ZOR). Soud rovněž rozhoduje, pokud dojde ke změně poměrů odůvodňující změnu dohody nebo soudního rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě (srovnej § 99 odst. 1 ZOR) a konečně, jestliže jde o práva těhotné ženy vůči pravděpodobnému otci jejího dítěte (srovnej § 95 odst. 2 ZOR).

Výživné se může přiznat jen ode dne zahájení řízení, ale v případě nezletilého dítěte se výživné lze přiznat i za dobu minulou, maximálně však 3 roky zpětně (srovnej § 98 odst. 1 ZOR).

Spolu s některými řízeními se rozhoduje i o výživném pro nezletilé děti. Např. nelze rozvést manželství, jestliže nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, tzn. o stanovení výchovného prostředí nezletilého a povinnosti, resp. podílu rodičů přispívat na jeho výchovu a výživu. Dále je určení výživného pro nezletilé dítě spojeno s řízením o určení otcovství, jestliže se svěřuje dítě do pěstounské péče a v případě, že se rozhoduje o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy. V posledním případě mají vyživovací povinnost oba rodiče, ale potřeby dítěte mohou být kryty ošetřovným (srovnej § 103 ZOR). Ve

⁶ § 88 písm. c), § 176-180 o.s.ř.

všech případech, jestliže se změní poměry (na obou stranách), mohou být rozhodnutí o výživném zrušena či změněna.⁷

2.6. Jednotlivé druhy vyživovací povinnosti

Ačkoliv, neplnění vyživovací povinnosti, včetně trestních následků takového jednání, ve v praxi vyskytuje v převažující podobě u rodičů a dětí, není to jediný druh vyživovací povinnosti. Zákon o rodině upravuje dále o vyživovací povinnost dítěte vůči rodičům, vzájemnou vyživovací povinnost dalších příbuzných, vzájemnou vyživovací povinnost manželů, vzájemnou vyživovací povinnost rozvedených manželů a v neposlední řadě příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce poskytovaný otcem jejího dítěte.

2.6.1. Vyživovací povinnost rodičů k dětem - § 85 ZOR

Podmínkou této vyživovací povinností je, že rodiče musí být známi a musí být naživu. Jejich povinnost vyživovat je dána jejich schopnostmi a možnostmi a oba dva vyživují vlastní dítě společně a též dle svých majetkových poměrů. Navzájem se doplňují. Když rodiče dítěte (nebo jeden z nich) nechtějí dobrovolně platit, rozhoduje soud. Jestliže se jedná o více dětí, stanovuje se výživné pro každé dítě samostatně. Zejména se bere ohled na to, který rodič se o dítě trvale stará, a který pečuje o společnou domácnost.⁸

Tato vyživovací povinnost se týká rodičovství v 1.stupni přímé linie (rodič – dítě) a dále rodičovství na základě rozhodnutí soudu o osvojení. V případě, že není znám otec, vyživuje jen sama matka. Velmi důležitý faktor je to, jestli spolu rodiče žijí společně nebo odděleně. V případě, že rodiče nežijí nebo nejsou schopni vyživovat, postupuje vyživovací povinnost na prarodiče.

Vyživovací povinnost rodičů a dětí vzniká okamžikem narození (v případě osvojení v okamžiku, kdy rozhodnutí o osvojení nabylo právní moci) až do doby, kdy je dítě

⁷ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

⁸ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

schopné se samo živit, uzavře-li vyživované dítě manželství, nebo se stane zletilým a začne pracovat (pracovní smlouva). Poslední případ ale není příliš významný pro skončení vyživovací povinnosti.

2.6.2. Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům - § 87 ZOR

U této vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům nehraje roli, zda jsou rodiče manželé či spolu žijí společně či odděleně. Neřeší se zde ani rodičovská zodpovědnost. Jestliže je ale dítě mladší 18 let a mělo by vyživovat své rodiče, může být tato povinnost omezena nebo jí dítě může být úplně zbaveno. Jinak by se mohlo jednat o rozpor s dobrými mravy (srovnej § 96 odst. 2 ZOR). V případě, že je dětí více, je každé z nich povinno se starat v poměru ke svým možnostem, schopnostem a majetkovým poměrům, jakožto i k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí. Nelze zde určit dobu, po kterou má vyživovací povinnost trvat. Záleží na tom, jak dlouho je taková povinnost pro rodiče potřebná. Říká se tomu „odkázanost“. Přichází v úvahu tehdy, když rodiče postrádají zdroj obživy. Pokud jde o rozsah této vyživovací povinnosti, zákon stanoví, že děti jsou povinny zajistit rodičům „slušnou výživu“. Zároveň ale dítě musí být schopno se živit samo i poskytnout výživné.⁹

2.6.3. Vzájemná vyživovací povinnosti dalších příbuzných - § 88 ZOR

Jedná se „ostatní“ příbuzné, vyloučí-li se 1.linie (rodiče a děti). Musí jít o linii přímou (např. prarodiče a vnuci), poněkud nelogicky zákon nezahrnuje pobočnou linii, tedy neváže vyživovací povinnost mezi sourozenci. Důležitým k posouzení je stupeň příbuzenství, zatímco to, zda žijí společně, odděleně atd. nehraje žádnou roli. Jako u všech vyživovacích povinností se také zde přihlíží ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům. Jedná se o tzv. stav „nutné potřeby oprávněného“, stejně tak jako u vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům, tedy postrádají-li vlastní zdroj obživy. Musí se zde ale dbát na zvláštní pravidla – u příbuzných vzdálenějších stupňů se nejdřív musí vyloučit příbuzní bližší a zároveň

⁹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

musí být vyloučení potomci.¹⁰ Tento druh vyživovací povinnosti nastupuje až v případě, že zde není vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi, resp. mezi manžely.

2.6.4. Vzájemná vyživovací povinnost manželů - § 91 ZOR

Touto vyživovací povinností jsou vázáni manželé navzájem. Slouží k zajištění stejné hmotné a kulturní úrovně obou manželů. Souvisí s ostatními vyživovacími povinnostmi, ale vyživovací povinnost mezi manžely má přednost před vyživovací povinností ze strany rodičů i dětí.

Vzniká uzavřením manželství a trvá po celou dobu, až do jeho zániku. Není důležité, zda spolu manželé žijí. Zaniká skončením manželství, bez ohledu na to, jak skončilo (smrtí, rozvodem...). Výše vyživovací povinnosti se opět, jako již zmíněné vyživovací povinnosti, řídí dle možností, schopností a majetkových poměrů.¹¹

2.6.5. Vzájemná vyživovací povinnost rozvedených manželů - § 92 ZOR

Ukončením manželství končí zároveň i vyživovací povinnost mezi manžely, ale může nastoupit nová vyživovací povinnost, a to mezi rozvedenými manžely. Podmínkou je, že oprávněný i povinný byli dříve manžely. Tato vyživovací povinnost jednoho manžela vůči druhému trvá po dobu, po níž potřebný rozvedený manžel není schopen se sám živit. V takovém případě mu druhý z bývalých manželů musí přispívat na přiměřenou výživu. Jako důvody neschopnosti „sebeuživění“ lze chápat věk, zdravotní stav, neschopnost trvalé práce kvůli pečování o dítě atd. Nepřichází ale v úvahu zajisté tam, kde by povinnost vyživovat druhého byla v rozporu s dobrými mravy. Mluvíme-li o zániku, jedná se ukončení běžné (smrt, skončení odkázanosti...), ale jsou zde i zvláštní důvody (sňatek oprávněného a dohoda o poskytnutí jednorázové částky na základě písemné smlouvy). Jako ve všech vyživovacích povinnostech již zmíněných se i zde řídí rozsah dle možností, schopností a majetkových poměrů.

¹⁰ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

¹¹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

Soud může rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, přiznat proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely, nejdéle však po dobu tří let od rozvodu (srovnej § 93 ZOR). Jedná se o tzv. tvrdostní klauzuli, má částečně „sankční“ povahu a představuje tak výjimku ze zásady, že rozvedenému manželovi náleží po rozvodu rozsahem omezenější práva na výživné, než by tomu bylo za trvání manželství.¹²

2.6.6. Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce - § 95 ZOR

Tato vyživovací povinnost je přiměřeným příspěvkem na úhradu výživy po dobu dvou let a stíhá otce dítěte, za něhož není matka provdána. Ten je navíc povinen hradit náklady spojené s těhotenstvím a slehnutím. Těhotná žena může požádat soud, aby uložil muži, jehož otcovství je pravděpodobné, k zajištění úhrady těchto nákladů, jakož i k zajištění výživy po dobu, po níž by zaměstnankyni náležela mateřská dovolená, aby potřebnou částku poskytl předem. Právo žádat úhradu nákladů se promlčí ve 3 letech ode dne slehnutí.¹³

2.7. Mezioborové souvislosti

V úvodu této kapitoly jsem naznačila mezioborové souvislosti institutu zanedbání povinné výživy. Jsou dány mezi právem občanským a rodinným jako jeho specifickou součástí. Není smyslem této práce podrobně rozebírat vzájemné vztahy těchto dvou oborů, zejména pak s přihlédnutím k historii a nejbližší budoucnosti. Omezím se jen na konstatování, že zákon o rodině vznikl jako samostatná právní norma, vydělil se z materie původně společného obecného zákoníku občanského, a to už přijetím zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném a tato tendence byla potvrzena dosud účinným zákonem o rodině č. 94/1963 Sb., o rodině. Vydělení bylo zdůvodňováno jednak specifickým předmětem rodinněprávních vztahů, jednak formou právní regulace, kde normy mají převážně kogentní charakter, což pro

¹² Hrušáková, M.a kol.: Zákon o rodině. Komentář, 1.vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 334-335

¹³ Radvanová, S., Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva.* 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999,s.165 a násl., ISBN 80-7179-182-2

soukromé právo není typické. Nový občanský zákoník¹⁴ se vrací zpět a inkorporuje opět základ rodinněprávních vztahů do základního kodexu soukromého práva. V minulosti, v přítomnosti ani v blízké budoucnosti se však již nic nezmění na tom, že zákon o rodině, resp. příslušná pasáž nového občanského kodexu nebudou upravovat vyčerpávajícím způsobem všechny právní vztahy vznikající v rodině, a tak i nadále budou existovat či vznikat nové předpisy, ať už s obsahem soukromoprávním, veřejnoprávním nebo smíšeným.

Zákon o rodině upravuje instituty specifické jako právě vyživovací povinnost, aniž by však byl popřen jejich společný soukromoprávní základ. Jde o vztah závazkový. Zákon o rodině upravuje splatnost a započtení výživného speciálním způsobem (srovnej § 97 ZOR), nikoliv však úplně. Bude tedy třeba vzít v úvahu též obecnou úpravu zániku závazků¹⁵ a v jejím rámci mimo jiné i institut započtení.¹⁶

Podobně lze popsat institut promlčení. Zákon o rodině stanoví, že právo na výživné se nepromlčuje. Lze je však přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení; u výživného pro nezletilé děti i za dobu nejdéle tří let zpět od tohoto dne. Práva na jednotlivá opětuující se plnění výživného, jakož i ostatní práva na peněžitá plnění vyplývající z tohoto zákona se však promlčují (srovnej § 98 ZOR). I zde je nutno vzít v úvahu příslušná ustanovení o promlčení občanského zákoníku.¹⁷

Mezioborové souvislosti lze nacházet i s procesní úpravou občanského soudního řízení. Kromě výše zmíněné výlučné místní příslušnosti soudů ve věcech péče o nezletilé a navazující zvláštní procesní úpravu řízení¹⁸ lze zmínit např. specifickou úpravu rozsudků odsuzujících k plnění v budoucnu splatných dávek nebo plnění ve splátkách a rozsudky o výchově a výživě nezletilých dětí a o omezení rodičovských práv, které lze změnit při změně poměrů na návrh nebo i bez návrhu, změní-li se podstatně okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek.¹⁹

¹⁴ § 655 až § 975 zákona č. 90/2012 Sb., který vstoupí v účinnost dnem 1.1.2014

¹⁵ § 559 a násl. obč. zákoníku

¹⁶ § 580 a § 581 obč. zákoníku.

¹⁷ § 100 až § 114 obč. zákoníku

¹⁸ § 176 až §180 o.s.ř.

¹⁹ § 163 o.s.ř.

Mezioborové souvislosti existují dále i v řadě předpisů upravujících ochranu přijatých dávek výživného či uplatňování pohledávek výživného v těch řízeních, kde povinná osoba nedisponuje dostatečným majetkem a je zřejmé, že při uspokojování jednotlivých věřitelů nedojde na všechny. Pohledávky výživného mají v tomto smyslu zpravidla privilegované postavení, jsou označeny jako přednostní²⁰ případně pohledávky za podstatou či jim na roveň postavené.²¹

Mezioborové souvislosti jsou konečně tématem mé diplomové práce, jde o vztahy mezi rodinným právem a trestním právem. Právě na institutu zanedbání povinné výživy lze demonstrovat roli trestního práva a jeho místo v právním řádu. Výživné, resp. vyživovací povinnost je institutem rodinného práva s výše popsány přesahy soukromoprávními i veřejnoprávními. Zákon o rodině a navazující předpisy upravují hmotněprávní rozsah vzájemných práv a povinností, ale i příslušné sankce a procesní nástroje k jejich uplatňování. Ty však nestačí, neboť jde o takový okruh společenských vztahů, zájmů a hodnot, na jejichž dodržování a neporušování má společnost zvláštní zájem. Proto nastupuje trestní právo hmotné i procesní se svým souborem norem, včetně sankčních, aby tyto cenné právní statky ochránilo. Jeho role i při respektování subsidiarity trestní represe a zásady ultima ratio je nezastupitelná.

²⁰ § 272 odst. 2 písm. a) o.s.ř.

²¹ § 169 odst. 1 insolvenčního zákona

3. Historický vývoj

3.1. Meziválečné a poválečné období

Na rozdíl od „tradičních“ trestných činů jakými jsou např. vražda, krádež, zpronevěra či podvod, neobsahovaly trestní zákoníky nejen na území bývalého Československa, ale i v celém evropském prostoru v 19. století ustanovení, podobné dnešnímu, které by obsahovalo trestní odpovědnost pachatel za neplnění jeho vyživovací povinnosti. Tento stav byl důsledkem feudálních poměrů charakteristických mimo jiné nerozlučitelností manželství, hospodářskou závislostí poddaných na vrchnosti, ekonomicky nutnou soudržností rodiny, v níž jednotliví rodinní příslušníci (a to i nezletilí) pomáhali živiteli rodiny v získávání obživy. Ta byla v té době převažující formou hospodaření a opuštění rodiny jejím živitelem v podobě, kterou známe v dnešní podobě s navazujícím neplněním vyživovací povinnosti, nebylo zvláštním problémem.²²

Teprve nástup kapitalismu, který přinesl změny nejen v hospodářství, ale postupně zasáhl všechny oblasti společenského života, včetně rodiny, vyvolal potřebu regulovat podrobněji vzájemné povinnosti v rodině a sankce za jejich neplnění. Změny v chování rodin a jejich jednotlivých členů souvisely s migrací pracovní síly, přinesly do té doby málo vídané jevy jako opuštění dítěte, vyhýbání se jeho výchově a výživě, a na straně druhé i zločinnost mládeže. Přestože dobové názory nebyly nakloněny pronikání trestního práva do „vnitřních“ poměrů v rodině, tedy instituce soukromého práva, ukazovala se stále častěji nutnost regulovat i normami trestního práva vzniklou situaci. Otec rodiny jako stále rozhodující živitel častěji než dříve opouštěl rodinu při hledání práce, měnil pobyt a nedbal na zajištění její obživy. Matky samy na výživu nezletilých dětí nestačily, obracely se na dobročinné instituce či domovské obce s omezenými prostředky.²³

V meziválečném období platil na území bývalého Československa rakouský trestní zákoník č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích. Neplnění vyživovací povinnosti v něm nebylo v době jeho vzniku z výše popsaných důvodů původně

²² Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1962, č. 2, str. 8

²³ Tamtéž, str. 10

konstruováno jako samostatný delikt trestního práva. Ke změnám začalo docházet až na přelomu dvacátých a třicátých let. Iniciativu projevovaly různé spolky a sociální organizace, které se domáhaly úpravy vyživovací povinnosti k manželským, ale také nemanželským dětem, kterých ostatně stále přibývalo.

Zanedbání povinnosti výživy a výchovy bylo nejprve upraveno jako návrhový přešůpek v zákoně ze dne 16. 12. 1930, č. 4/1931 Sb., na ochranu výživy (zákon alimentací). Schvalování tohoto zákona nebylo jednoduché a nebylo přijímáno jednoznačně, jak o tom ostatně svědčí stenozáznamy parlamentního projednávání.²⁴

Obsahově se nový předpis zjevně inspiroval souběžně probíhajícími legislativními pracemi na celkové kodifikaci trestního práva hmotného v nové republice, a předstihl je (viz dále). Zákon měl v úvodních ustanoveních § 1 až § 7 normy civilního práva, formulace nové skutkové podstaty pak navazovala. Dle § 8 odst. 1 uvedeného zákona se dopustil přešůpku ten, kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti neplnil svou povinnost vyživovati nebo zaopatřiti jiného, takže oprávněný je vydán nouzi, nebo že musí, aby nebyl vydán nouzi, býti podporován odjinud.

Tento zákon dále výslovně stanovil v § 8 odst. 2, že trestný není ten, kdo mohl důvodně spoléhati, že nouze bude odvrácena podporou jiné osoby, která je k tomu způsobilejší a podle ustanovení soukromého práva alespoň podpůrně povinna. Druhý případ, kdy nevznikla trestnost, předpokládal, že nouze nemohla být odvrácena bez ohrožení výživy vlastní nebo výživy osoby alespoň stejně blízké jako osoba ohrožená. Výjimkou z toho ovšem bylo, pokud porušení povinnosti bylo zaviněno pachatelem tím, že úmyslně zanedbal výdělečnou činnost k jejímu splnění potřebnou, nebo tím, že úmyslně možnost jejího splnění zmařil nebo ztížil.

²⁴ Digitální knihovna NS RČS 1929-1935, Poslanecká sněmovna- stenoprotokoly, 92. schůze, 11. 12. 1930. Zpráva výboru ústavně-právního o usnesení senátu (tisk sněm. 711) k vládnímu návrhu zákona (tisk sen. 161 a 223) k ochraně osob oprávněných požadovati výživu, výchovu a zaopatření (tisk 764) a další rozprava. [online] Dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/092schuz/s092001.htm>

Vedle toho zákon stanovil možnost zániku trestnosti účinnou lítostí za podmínky, že čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel napravil všechnu skutečnou škodu z něho vzešlou dříve, než soud první stolice počal prohlašovati rozsudek.²⁵

Přestupek, jak výše uvedeno, byl stíhán na návrh osoby, která měla právo na výživu nebo zaopatření, resp. na návrh poručenského (opatrovnického) soudu, nicméně veřejnou žalobou.

Nová úprava trestněprávní ochrany vyživovací povinnosti byla záhy ještě doplněna nově přijatým zvláštním zákonem č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. V něm je třeba upozornit na ustanovení § 61 upravující přestupek zanedbání péče o mladistvého. Tohoto přestupku se dopustil pachatel, který porušil úmyslně nebo z hrubé nedbalosti svou povinnost pečovati o osobu mladší než 18 let tak, že je vydána v nebezpečí zpustnutí. Oba tyto činy podle jmenovaných zvláštních zákonů mohly být spáchány v jednočinném souběhu.²⁶

Nová Československá republika chtěla původně rakouský trestní zákoník a na něj navazující trestní předpisy nahradit novou kodifikací zločinů, přečinů a přestupků. Důvodem byla nutnost modernizace trestního práva a unifikace roztržštěných trestních zákonů platných na území nové republiky. V první polovině 20. let pracovala tzv. ministerská komise, která zpracovala osnovu trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového a seznámila s ní v knižní podobě širší veřejnost. Osnova v této ani jiné podobě nebyla bohužel nikdy v podobě zákona schválena. Přesto stojí za to se o ní zmínit.

V hlavě XII. návrhu byly upraveny trestné činy proti rodině. Ustanovení § 249 bylo nazváno „zanedbání povinné péče“. Trestný měl být pachatel, který poruší svou povinnost pečovati o nezletilého tak, že je vydán v nebezpečí zpustnutí, nebo kdo svou povinnost vyživovati nebo podporovati poruší tak, že je vydán nouzi nebo že musí, aby nebyl vydán nouzi, býti podporován odjinud, nebo kdo odloží neb opustí

²⁵ Miříčka, A.: *Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní*. 1. vydání. Praha: Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“, 1934, str. 277-278

²⁶ Solnař, V.: *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. 1. vydání. Praha: Nákladem knihovny sborníku vět právních a státních, 1948, str. 36

dítě, aby se ho zbavil. Důvodová zpráva k tomu zdůrazňovala, že vedle ustanovení o trestných činech proti životu a tělu, v nichž jsou chráněni také nezletilí proti tělesnému týráni osobami, které o ně mají pečovat, je třeba nezletilce chránit i proti následkům, které by mohlo mít hrubé zanedbání samotné povinnosti péče. Opírala se přitom o zjištění učiněná v „novější době“ dobrovolnými organizacemi pro péči o mládež o tom, že uvedená povinnost bývá zanedbávána častěji a hruběji než by se zdálo. Jak vyplývá z navrhovaného textu, porušení povinnosti k výživě mělo být trestné omezeně, prakticky jen v případech, když oprávněná osoba je vydána nouzi nebo musí být podporována odjinud.²⁷

Alimentační zákon a zákon o soudnictví nad mládeží tak zůstaly v meziválečném a poválečném období v účinnosti až do konce čtyřicátých let jedinou materií upravující trestněprávní ochranu vyživovací povinnosti.

3.2. Právníková dvouletka a padesátá léta

V návaznosti na převzetí moci komunisty v únoru 1948 byl zásadním způsobem okamžitě měněn rovněž právní řád. V rámci tzv. právníkové dvouletky byly po vyhlášení Ústavy 9. května v roce 1948 přijaty především zákony upevňující nový režim, mezi nimi i trestní zákon č.86/1950 Sb. Jeho důvodová zpráva zdůrazňovala, že na rozdíl od buržoazního práva a buržoazní právní vědy, které zakrývají svoji třídní podstatu a nepřiznávají, že slouží vládě vykořisťovatelské menšiny nad vykořisťovanou většinou, vymezuje trestní zákon lidové demokracie jasně účel trestního zákonodárství socialistického státu sloužícího zájmům obrovské většiny národa proti zbytkům kapitalismu a jeho důsledkům. Trestní zákon měl chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovávat k dodržování pravidel socialistického soužití.

Navázal v podstatě obsahově na nedlouho předtím přijatý zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, který byl přijat v rámci zmíněné právníkové dvouletky. Tímto zákonem byla zrušena podstatná část

²⁷ Komise pro reformu československého trestního zákona: *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového*. 1. vydání. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926, str. 65-66, 134-135

alimentačního zákona z roku 1931 (srov. ve zrušovacím ustanovení § 46 odst. 2 bod 24) a nahrazena novou úpravou skutkových podstat přečinů. Tak podle § 42 citovaného zákona kdo úmyslně neplnil svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného nebo se takové povinnosti vyhýbal, byl odpovědný za přečin s trestní sazbou tuhého vězení od jednoho měsíce do dvou let. Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby od tří měsíců do tří let bylo ohrožení zdraví oprávněné osoby nebo jiná (srovnatelná) zvlášť přitěžující okolnost. V § 43 byla upravena nedbalostní forma přečinu a v § 44 se objevuje zvláštní forma zániku trestnosti v podobě účinné lítosti, pokud pachatel dodatečně svou povinnost splnil dříve, než soud první stolice počal prohlašovat (nyní vyhlašovat) rozsudek, a neměl-li takový čin trvale nepříznivých následků.

Hmotněprávní úprava byla obsažena v souběžně přijímaném zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Podle jeho § 35 bylo povinností rodičů starat se o tělesný a duševní rozvoj dětí, zejména pečovat o jejich výživu a výchovu tak, aby byly náležitě připraveny přispívat svou prací, podle svých schopností a náklonnosti, k prospěchu společnosti. Ustanovení § 39 pak k tomu dále zdůraznilo, že o výživu a výchovu dítěte jsou povinni stejně pečovat oba rodiče. Poskytování prostředků mohlo být zčásti nebo zcela vyváženo osobním výkonem péče o dítě. Zákon upravoval i další druhy vyživovací povinnosti plynoucí z příbuzenství, jejich rozsah a obsah (srov. § 70 až § 77 citovaného zákona).

Nový trestní zákon č. 86/1950 Sb. upravoval trestné činy proti rodině a mládeži ve své V. hlavě (§ 206 až § 215). Trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 210 a § 211 kromě změn stylistických a terminologických jednak spojil do té doby samostatné skutkové podstaty úmyslné a nedbalostní do jediné a naopak odlišil „prosté“ neplnění vyživovací povinnosti od „vyhýbání se“ jejímu plnění. Trestně odpovědný byl pachatel, který neplnil, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, a to trestem odnětí svobody až na 1 rok. Podle druhého odstavce téhož ustanovení byl přísněji trestán trestem odnětí svobody až na 2 léta ten, kdo se plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného úmyslně vyhýbal. Podle třetího odstavce mohl být pachatel potrestán odnětím svobody na 3 měsíce až 3 léta, byla-li oprávněná osoba činem uvedeným v odstavci 1

nebo 2 vydána nouzi nebo jinému nebezpečí. Opuštěn tak byl jako znak přísnější skutkové podstaty pojem „ohrožení zdraví“ užívaný alimentacním zákonem z roku 1931 a nahrazen vhodnějším pojmem „nebezpečí nouze“. Důvodem k tomu byly zřejmě praktické obtíže při prokazování příčinné souvislosti mezi jednáním pachatele, který svou vyživovací povinnost neplnil, a vzniklým následkem v podobě ohrožení zdraví.²⁸

Zákon rovněž obsahoval zvláštní ustanovení o účinné lítosti, když ve svém § 211 stanovil, že pro zanedbání povinné výživy podle § 210 není pachatel trestný, jestliže takový čin nemá trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splní dříve, než soud první stolice počne vyhlašovat rozsudek.

3.3. Předchozí trestní zákon č. 140/1961 Sb.

V návaznosti na přijetí tzv. socialistické Ústavy v roce 1960 byl přijat nový trestní zákon č.140/1961 Sb., který s účinností od 1. 1. 1962 nahradil předchozí trestní zákon č.86/1950 Sb. Účel nového zákona byl vymezen v jeho úvodu jako ochrana společenského a státního zřízení Československé socialistické republiky, socialistického vlastnictví, práv a oprávněných zájmů občanů a výchova občanů k řádnému plnění občanských povinností a k zachovávání pravidel socialistického soužití.²⁹ Z vymezeného účelu zákona je patrné, že kladl důraz na řádné plnění občanských povinností a zachovávání pravidel socialistického soužití, kterými se rozumělo podle dobové literatury „uplatňování norem socialistické morálky v občanském životě, ve vztazích k ostatním členům socialistické společnosti v rodině, na pracovišti, v místě bydliště při plnění pracovních úkolů i při zábavě a využívání volného času“.³⁰ Dokonce byla vyslovována teze, že výchovné působení trestního zákona má vliv na zužování třídní základny páčání trestné činnosti.

Trestnost zanedbání povinné výživy byla v tomto zákoně systematicky zařazena do hlavy VI. mezi trestné činy proti rodině a mládeži, konkrétně šlo o ustanovení § 213 a § 214. Připomenout zde je třeba, že ve srovnání s kodifikací trestního práva na

²⁸ Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae-Juridica, 1962, č. 2, str. 12

²⁹ § 1 zákona č.140/1961 Sb., trestní zákon

³⁰ Matys, K.: *Trestní zákon komentář. Část obecná*. 2. vydání. Praha: Panorama, 1980, str. 22

počátku padesátých let se v prvních letech účinnosti nového trestního zákona odvozovala trestní odpovědnost pachatele od stále účinného zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který byl nahrazen až zákonem o rodině č. 94/1963 Sb., s účinností od 1. 4. 1964.

Oproti předešlé úpravě se příliš nezměnilo. Ostatně i důvodová zpráva k tomu zákonu v příslušné části konstatovala, že „při vší péči naší společnosti o dítě a o osoby potřebující pomoci je nutno vyžadovat též od každého jednotlivce, aby řádně plnil svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Proto je trestné závažné zanedbávání povinností k výživě jiného (§ 213). Zájem společnosti na plnění vyživovací povinnosti a na odstranění následků, které neplnění této povinnosti mělo, je tak velké, že se zaručuje beztrestnost takového pachatele, jestliže svou povinnost splní dříve, než dojde k vyhlášení rozsudku, ovšem za dalšího předpokladu, že neplnění vyživovací povinnosti nezanechalo vážných následků (§ 214).“.

Trestní odpovědnost pachatele nastupovala podle § 213 odst. 1 tr. zákona u toho, kdo neplnil, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Za tento čin zákon stanovil trest odnětí svobody až na 1 rok. Kvalifikovaná skutková podstata dle odstavce druhého spočívala v úmyslném vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Zde zákon stanovil trestní sazbu trestu odnětí svobody až na 2 léta. Nejprísněji trestný byl dle třetího odstavce pachatel, pokud svým činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 vydal oprávněnou osobu nebezpečí nouze. V takovém případě bylo možno pachateli uložit trest odnětí svobody na 6 měsíců až 3 léta.³¹

Trestní zákon obsahoval, stejně jako jeho předchůdce, zvláštní ustanovení o účinné lítosti. Podle § 214 tr. zákona trestnost zanedbání povinné výživy dle § 213 trestního zákona zanikla, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.

³¹ § 213 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Předešlý trestní zákon byl v účinnosti od 1. 1. 1962 do 31. 12. 2009, tedy téměř půl století. Právní úprava trestného činu zanedbání povinné výživy za celou dobu nedoznala obsahových změn. Ve statistikách spáchané trestné činnosti zaujímá dlouhodobě „významné“ místo (viz dále kapitola 9 této práce). Tomu rovněž odpovídá hojná judikatura trestních soudů. Desítky publikovaných rozhodnutí postupně vyložily jednotlivé znaky tohoto trestného činu tak, že jeho postih v praxi nečinil výraznější potíže. Při následné rekodifikaci trestního práva hmotného provedené zákonem č. 40/2009 Sb. bylo možno proto z této judikatury vycházet a nové znění trestného činu zanedbání povinné výživy zkušenostem z praxe přizpůsobit (k jejímu rozboru viz dále 5. kapitola této práce).

Historická poznámka k pohledu na závažnost trestného činu zanedbání povinné výživy. Na jedné straně zákonodárce v minulosti u tohoto činu připustil institut tzv. účinné lítosti, kterou pachatel projevil tím, že svou vyživovací povinnost dodatečně splnil a vyhnul se tak postihu. Ustoupil tak ve veřejném zájmu na postihu všech pachatelů trestných činů ve prospěch zájmu oprávněných osob, typicky nezletilých dětí, aby se jim, byť dodatečně, dostalo prostředků potřebných k jejich výživě a výchově. Na tomto postoji k pachatelům se příliš nezměnilo ani v průběhu času, během něhož panovaly různé režimy. Na druhé straně s tím ovšem kontrastuje přístup prezidentů republiky, kteří čas od času využívají svého ústavního práva a udělují osobám stíhaným či odsouzeným za trestné činy amnestii. Jak v období před rokem 1989, tak i v nové době do konce roku 2009, byla-li vyhlášena amnestie, byly zpravidla z jejího dobrodiní vyňaty osoby, které spáchaly trestný čin zanedbání povinné výživy a byly pro takový čin stíhány či odsouzeny.³²

³² Srovnej např. rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii ze dne 9. 5. 1965 (č. 43/1965 Sb.), ze dne 8. 5. 1975 (č. 45/1975 Sb.), ze dne 8. 5. 1985 (č. 38/1985 Sb.) či ze dne 3. 2. 1998 (č. 20/1998 Sb.)

4. Popis platné právní úpravy

4.1. Trestněprávní ochrana dětí v mezinárodních dokumentech

Východiskem nové kodifikace trestního práva hmotného provedené zákonem č. 40/2009 Sb., se stal mimo jiné komplex mezinárodních dokumentů o lidských právech, zejména Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a celá řada dalších. To je dáno spojitostí trestního práva s právem mezinárodním, které navazuje na povinnost České republiky dodržovat a plnit své závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva, zakotvenou v článku 1 odst. 2 Ústavy České republiky. V návaznosti na to stanoví článek 10 Ústavy, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva, která má tedy aplikační přednost před zákonem. Z velkého množství mezinárodních smluv zaujímají zvláštní místo mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách, které obsahují řadu ustanovení trestněprávní povahy. Ta pak vytvářejí základ, na něž trestní právo navazuje a rozvíjí jej.³³

Popisované východisko nové kodifikace nezůstalo stranou ani při formulaci trestněprávní ochrany dětí a mládeže. Zájem na ochraně dětí a mládeže před negativními zásahy do jejich života, zdraví, sociálního a psychického a mravního vývoje je jedním ze základních úkolů každé moderní společnosti, která myslí na svou budoucnost. Na poli mezinárodních dokumentů tkajících se ochrany těchto statků je třeba zmínit především Úmluvu o právech dítěte (sdělení č. 109/1991 Sb.) a Opční protokol k této úmluvě z 25. 5. 2000, Evropskou sociální chartu (sdělení č. 14/2000 Sb. m. s.), Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství (sdělení č. 477/2001 Sb. m. s.) a další. I když zásady a doporučení obsažené v těchto

³³ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 16-17

dokumentech se vnitrostátně promítají především v normách práva občanského, rodinného, případně správního, trestněprávní předpisy nezůstávají stranou.³⁴

4.2. Trestné činy proti rodině a dětem v novém trestním zákoníku

Trestné činy proti rodině a dětem jsou nyní soustředěně upraveny ve IV. hlavě zvláštní části nového trestního zákoníku. V předešlém trestním zákoně č.140/1961 Sb., který byl účinný do 31. 12. 2009, byly tyto trestné činy, pod názvem „Trestné činy proti rodině a mládeži“, zahrnuty v VI. hlavě. Změna systematiky zvláštní části trestního zákoníku tak vyjadřuje zvláštní význam, který společnost klade na ochranu rodiny a dětí před útoky trestněprávní povahy, když je klade ve třinácti hlavách na čtvrté místo hned za trestné činy proti životu a zdraví (I. hlava), trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství (II. hlava) a trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (III. hlava). Na tom nic nemění ani fakt, že ve srovnání s původním trestním zákonem nedošlo k výrazným změnám v rámci jednotlivých skutkových podstat, došlo ale k zařazení dvou skutkových podstat jinam. Jedná se o trestné činy obchodování s dětmi (nyní zařazené v II.hlavě a nově nazvané svěřeni dítěte do moci jiného - § 169) a podávání anabolických látek mládeži (dnes zahrnuté v VII. hlavě, výroba a jiné nakládání s látkami s hormonálním účinkem - § 288).

Druhovým objektem v této hlavě je zájem na ochraně rodiny (resp.zájem na dodržování práv a povinností mezi subjekty rodinně právních vztahů) a také zájem na řádném fyzickém, psychickém, sociálním a morálním vývoji dětí a na ochraně dalších osob, které nejsou s ohledem na svůj zdravotní stav či věk zcela soběstačné a jsou tím pádem závislé na péči dalších osob anebo jsou, s ohledem na své osobní poměry, ohroženy na uplatňování svých práv.

Zaměříme-li se na subjekty trestných činů obsažených v této hlavě, musíme uvést, že jsou v poměrně velké části zastoupeny skutkové podstaty se zúženým okruhem pachatelů. Ale vyskytují se zde samozřejmě také skutkové podstaty, jejichž

³⁴ Hulmáková, J., Válková, H.: Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku, Trestněprávní revue č. 10/2010, str. 307

pachatelem může být kdokoliv, kdo splňuje podmínky věku, přičetnosti a v případě mladistvých též dostatečné rozumové a mravní vyspělosti (např. v případě trestného činu únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou, některé formy ohrožování výchovy dítěte nebo podání alkoholu dítěti).

V případě skutkových podstat se zúženým okruhem pachatelů jde hlavně o situace, kdy pachatelem může být jen osoba, která má určitou povinnost založenou na základě právních skutečností v návaznosti na právní úpravu předpisů rodinného a občanského práva, případně vzniklou na základě faktického převzetí určité povinnosti vyplývajících z těchto norem. Konkrétně mluvíme o osobách, které mají v péči či výchově dítěte nebo v péči jinou svěřenou osobu, či povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného vyplývající přímo ze zákona. Někdy jsou dány určité zvláštní faktické vztahy mezi pachatelem a obětí, konkrétně např. sdílení společného obydlí. V případě, že osoba nespĺňuje tyto podmínky, může být shledána trestně odpovědnou jen jako účastník na trestném činu, nikoliv jako jeho pachatel.

Objektivní stránka u jednotlivých skutkových podstat spočívá často v porušování povinností vyplývajících z mimotrestních předpisů (zejména normy rodinného práva a další právní předpisy), kde najdeme zvýšenou ochranou dětí a dalších osob, které nejsou s ohledem na svůj zdravotní stav, věk či další osobní charakteristiky zcela soběstačné a jsou tedy závislé na péči dalších osob, nebo jsou s ohledem na osobní poměry více ohroženy a oslabeny při uplatňování a ochraně svých práv.

Mezi již zmíněné předpisy, ze kterých vyplývají práva a povinnosti, jejichž porušení je trestné, patří zejména zákon č.94/1963 Sb., o rodině, zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č.115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, zákon č.109/2009 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách, aj.

Z hlediska jednání se v této hlavě často setkáme s trestnými činy, které je možné spáchat jen konáním, tzn. s čistě komisivními trestnými činy. Vyskytují se zde ale i omisivní trestné činy, např. týrání svěřené osoby (§ 198) nebo týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199). Pravý omisivní čin je právě zanedbání povinné výživy (§ 196), kterým se budu zabývat dále.

Pokud jde o subjektivní stránku, převažují zde základní skutkové podstaty, ve kterých se vyžaduje úmyslná forma zavinění. Samozřejmě nalezneme i skutkové podstaty, kde postačí zavinění z nedbalosti, případně zákon počítá s oběma formami zavinění, což je právě případ trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196) nebo trestného činu ohrožování výchovy dítěte (§ 201).

Velmi často se v jednotlivých skutkových podstatách této hlavy objevuje pojem „dítě“. Přesnou definici nalezneme v VIII.hlavě obecné části trestního zákoníku, konkrétně v § 126 a rozumí se jím osoba mladší 18 let, pokud trestní zákoník sám nestanoví jinak. Jinak stanoví u některých skutkových podstat, kde ochrana je poskytována dítěti mladšímu 15 let (např. § 187 – pohlavní zneužití). Dále z tohoto ustanovení vyplývá, že trestněprávní ochrana dětí již nedopadá na osoby v den jejich 18.narozenin. Naopak ale musím poukázat na to, že dosažení zletilosti před dovršením 18.roku věku jiným způsobem (srovnej § 13 ZOR o možnosti povolit uzavření manželství nezletilému staršímu než 16 let a § 8 odst. 2 obč. zákoníku o nabytí zletilosti uzavřením manželství) nemá vliv na to, že jsou tyto osoby stále z hlediska trestního práva dítětem.³⁵

Ochrana dětí tím pochopitelně není vyčerpána. Naopak, na více místech trestního zákoníku lze nalézt skutkové podstaty trestných činů či znaky kvalifikované skutkové podstaty sloužící k ochraně dětí před útoky trestněprávní povahy. Jejich výčet či podrobnější popis by však byl nad rámec a mimo rozsah této práce.³⁶

³⁵ Kuchta, J.a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.98-104, ISBN 978-80-7400-047-8

³⁶ Hulmáková, J., Válková, H.: Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku, Trestněprávní revue č. 10/2010, str. 310

4.3. Trestný čin zanedbání povinné výživy - § 196 trestního zákoníku

Trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 odst. 1 trestního zákoníku se dopustí osoba, která neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než 4 měsíce. Ta toto jednání zákon stanoví trestní sazbu trestu odnětí svobody až na 2 léta. Přísnější trestnost stanoví druhý odstavec § 196. Podle něho kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než 4 měsíce, bude potrestán odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta. Nejpřísněji trestný, tedy odnětím svobody na 1 rok až 5 let bude pachatel, který vydá činem uvedeným v odst.1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze, nebo který byl za takový čin v posledních 3 letech odsouzen nebo potrestán.³⁷

Trestný čin zanedbání povinné výživy patří dlouhodobě k nejčastěji páchaným trestným činům proti rodině a dětem i v rámci celkového objemu kriminality (ke konkrétním údajům viz dále 9.kapitola této práce, v níž jsou uvedeny statistické údaje). Proto zaslouží podrobnější rozbor jednotlivé znaky skutkové podstaty, zejména pak srovnání s předešlou úpravou.

4.3.1. Neplnění povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného (§ 196 odst. 1)

Objektem trestného činu zanedbání povinné výživy je v nejobecnějším vyjádření zájem společnosti na zdravém fyzickém, psychickém, morálním i sociálním vývoji rodiny a jejich jednotlivých členů. Zákon o rodině, resp. rodinněprávní vztahy v něm upravené obsahují celý soubor subjektivních práv a povinností, mezi jejichž charakteristiky patří v první řadě jejich nezcizitelnost. Subjekty těchto vztahů nemohou smluvně převádět svá subjektivní práva a povinnosti mezi sebou či na třetí osoby. Rodiče nemohou převést svou vyživovací povinnost k dítěti na jiný subjekt, stejně tak nemohou převést svá rodičovská práva.³⁸ Konkrétně vyjádřeným objektem trestného činu je právo na výživu tak, jak vyplývá ze zákona o rodině. Jde o několik

³⁷ Zákon č.40/2009 Sb., *Trestní zákoník*

³⁸ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: *České rodinné právo*. Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk. 3.vydání. Brno 2006, str. 44

typů tzv. alimentálních práv a jim odpovídajících povinností (viz 2.kapitola této práce, kde jsou podrobněji jednotlivé typy popsány). V soudní praxi se lze setkat takřka výlučně s neplněním vyživovací povinnosti rodičů (či jednoho z nich) vůči svým nezletilým dětem (dítěti).³⁹ V každém případě však půjde o vyživovací povinnost, která vychází z existence rodinněprávního poměru a plyne přímo ze zákona o rodině.⁴⁰

Objektivní stránka zde spočívá v neplnění zákonné povinnosti vyživovat či zaopatřovat jiného pachatelem vůči oprávněnému po dobu delší než 4 měsíce. Stanovení konkrétní doby je novinkou. Časová hranice vzniku trestní odpovědnosti v předchozím trestním zákoně výslovně uvedena nebyla. Soudní praxe postupně dospěla k závěru o soustavném neplnění vyživovací povinnosti, pokud k němu docházelo po delší dobu, alespoň po dobu šesti měsíců. Nebylo však vyloučeno, že v závislosti na konkrétních okolnostech případu postačovala i doba kratší, měla se však době šesti měsíců blížit (srov. R 49/1992, R 22/1964). Požadavek právní jistoty a zároveň jistého zpřísnění postihu pachatelů této trestné činnosti vedl zřejmě zákonodárce k úvaze stanovit minimální dobu neplnění vyživovací povinnosti počtem měsíců. Za optimální bylo určeno období delší čtyř měsíců, což podle poznatků praxe je již spojeno s nepříznivými důsledky pro zajištění potřeb vyživované osoby a odrážet se tak negativně, zejména u dětí, na jejich dalším vývoji.⁴¹

Samostatnými otázkami jsou místo spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy a doba jeho páčání. Místo spáchání trestného činu je důležité v trestním právu hmotném pro určení místní působnosti trestního zákoníku (zákona České republiky) jakožto předpisu, podle kterého se posuzuje trestnost činu, který byl spáchán na jejím území.⁴² V procesním právu trestním je místo spáchání činu prvním a nejdůležitějším kritériem pro stanovení místní příslušnosti orgánů činných

³⁹ Novotný, O., Vokoun, R. a kol. Trestní právo hmotné-II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007, str. 296

⁴⁰ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, str. 1728

⁴¹ Tamtéž, str. 1729

⁴² § 4 trestního zákoníku

v trestním řízení.⁴³ Doktrína i soudní praxe klasifikuje trestný čin zanedbání povinné výživy jako tzv. distanční delikt. Místem spáchání je proto jak místo, kde měl pachatel zařídit plnění své vyživovací povinnosti, tak i místo, kde nastal následek, tj. kde měla pobyt oprávněná osoba.⁴⁴ Příslušnost soudu se tak bude řídit pravidlem, že z více příslušných soudů bude konat řízení ten, u něhož podá státní zástupce obžalobu.⁴⁵

Pokud jde o otázku doby páchaní trestného činu zanedbání povinné výživy, je praktickou otázkou, zda vzhledem k tomu, že znakem skutkové podstaty je jisté „opakování“ omisivního jednání pachatelem, který neplní pravidelně stanovené výživné, půjde o jediný skutek s více dílčími útoky nebo více skutků. Starší literatura dovozovala, že jde o jediný skutek spáchaný formou pokračování⁴⁶, judikatura tento původně zastávaný názor postupně opustila⁴⁷ a považuje zanedbání povinné výživy za trvajícím trestný čin. Novější literatura dochází k názoru, že jde o pokračování v trestném činu s prvky hromadného trestného činu.⁴⁸ V soudní praxi však převládá pohled na zanedbání povinné výživy jako na trvajícím delikt, který se vyznačuje tím, že pachatel neplněním své vyživovací povinnosti vytvoří nebo udržuje protiprávní stav. Tento protiprávní stav může být přerušeno, i když neplnění vyživovací povinnosti objektivně trvá, pokud toto neplnění není pachatelem zaviněno.

Otázka jednoho či více skutků vyvstává v případě, že pachatel neplní svou vyživovací povinnost k více nezletilým dětem. Soudní praxe považuje za kritérium nikoliv počet dětí, nýbrž různost výchovných prostředí, v nichž se nacházejí. Jestliže tedy pachatel neplní svou vyživovací povinnost ke dvěma svým dětem, o které se stará jediná matka, půjde o jeden skutek, zatímco pokud neplatí výživné na dvě své

⁴³ § 18 tr. řádu

⁴⁴ shodně Novotný, O., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007 str. 300 a R 44/1971

⁴⁵ § 22 tr. řádu

⁴⁶ Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1962, č. 2, str. 50-52

⁴⁷ R 27/1969

⁴⁸ Novotný, O., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007 str. 300

děti, které jsou svěřena do výchovy dvěma různým matkám, půjde o dva samostatné skutky.⁴⁹

Ačkoliv zákon o rodině upravuje povinnost subjektů vyživovat nebo zaopatřovat jiného, nedefinuje obsah pojmu výživné. K tomu dospěla postupem času literatura a především civilní soudní judikatura. Plnění vyživovací povinnosti tedy znamená nejen zabezpečování výživy, ale také uspokojování či úhrada ostatních potřeb oprávněného. Vyživovat či zaopatřovat jiného tak spočívá v poskytování nejen peněžních dávek, ale i plnění v naturální podobě. Povinnost vyživovat či zaopatřovat jiného může být plněna také formou osobní péče povinného vůči oprávněnému. Právě proto se objektivní stránka tohoto trestného činu týká nejen placení odpovídající peněžní částky povinným oprávněnému, ale též např. v případě, že rodič, který má soudním rozhodnutím svěřené dítě do své osobní péče, neposkytuje dítěti potřebnou stravu, ošacení, nepečuje o jeho zdraví a čistotu, nevykonává nad ním potřebný a náležitý dohled anebo mu nezajišťuje další hmotné a kulturní potřeby potřebné k jeho všestrannému rozvoji. Za neplnění se považuje i plnění jen z části a zároveň poskytování příležitostných plnění v rámci styku rodiče s dítětem, která mají povahu dávků a jiných podobných plnění nesměřujících k uspokojování odůvodněných potřeb nezletilých dětí, nelze považovat za plnění výživného.

Rozsah i podmínky pro vznik a zánik se liší podle druhu vyživovací povinnosti. V případě vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem je rozsah stanoven tak, že děti mají právo se podílet na životní úrovni svých rodičů, a vyživovací povinnost trvá, dokud nejsou schopny se samy žít, u ostatních druhů vyživovací povinnosti, s výjimkou manželů či partnerů, je rozsah vyživovací povinnosti užší. Naproti tomu kritéria pro určení konkrétního výživného jsou shodná pro všechny druhy výživného. Jako rozhodná kritéria pro určení výše výživného chápeme v souladu s § 96 ZOR odůvodněné potřeby oprávněného, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího

⁴⁹ náleží Ústavního soudu publikován pod č. 26 sv. 29 roč. 2003 – I.díl Sb. n. a u. ÚS

zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.⁵⁰

Neplněním povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného tedy rozumíme zaviněné neplacení výživného nebo neposkytnutí odpovídajícího plnění v naturální formě. Lze to vyjádřit i tak, že oprávněné osobě se nedostane toho, co je obsahem vyživovací povinnosti. Povinná osoba plní buď dobrovolně, nebo na základě výkonu rozhodnutí. Při posuzování trestní odpovědnosti pachatele za neplnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného není soud vázán rozhodnutím, kterým byla v občanském soudním řízení stanovena tato povinnost (včetně rozsahu výživného).⁵¹

Povinnost vyživovat a zaopatřovat jiného vzniká přímo ze zákona, proto není ke vzniku trestní odpovědnosti třeba, aby zde existovalo pravomocné rozhodnutí soudu v civilním řízení. Za výjimku můžeme považovat výživné rozvedeného manžela a výživné partnera po zrušení registrovaného partnerství, kde ke vzniku vyživovací povinnosti potřebujeme dohodu rozvedených manželů či partnerů, jejichž partnerství bylo zrušeno, nebo pravomocné rozhodnutí soudu vydaného na návrh jednoho z manželů či partnerů. Ale i v případech, kdy v konkrétním případě existuje pravomocné rozhodnutí soudu v civilním řízení, ve kterém je výživné stanoveno, nejsou jím orgány činné v trestním řízení vázány, neboť se jedná o otázku viny, a musí posoudit vznik, trvání a rozsah povinnosti samostatně. Rozhodnutí civilního soudu však může být bráno jako jeden z důkazů.⁵²

Soud tedy posuzuje existenci⁵³, rozsah a výši vyživovací povinnosti samostatně jako otázku předběžnou dle § 9 tr. řádu a zároveň může dojít k jinému závěru o rozsahu vyživovací povinnosti, než jaký byl určen pravomocným a dosud nezměněným

⁵⁰ Kuchta, J.a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část.* 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.110, ISBN 978-80-7400-047-8

⁵¹ Šámal, P.a kol.: *Trestní zákoník II. §140-421 komentář.* 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s.1730-1731, ISBN 978-80-7400-178-9

⁵² Kuchta, J.a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část.* 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.111, ISBN 978-80-7400-047-8

⁵³ Tím není myšleno, že by soud mohl dojít k samostatnému závěru o tom, zda o tom, zda pachatel je či není otcem nezletilého dítěte. Existence rodinněprávního poměru je vždy dána buďto nějakým soudním rozhodnutím (o určení otcovství) nebo správním aktem (uzavřením manželství). Jedná se zde o otázky osobního stavu, kterými jsou orgány činné v trestním řízení vázány.

občanskoprávním rozhodnutím. Jiný závěr zde není možný i proto, že v praxi se často vyskytují situace, kdy je výše výživného stanovena v jisté době za konkrétních poměrů povinné i oprávněné osoby, ty však v průběhu času s odstupem i několika let mohly doznat podstatných změn. Původně stanovená výše vyživovací povinnosti a z ní odvozen rozsah jejího nesplnění by tak pro pachatele trestného činu mohl být nespravedlivě mírný nebo v některých případech naopak přísný.

Závěr, který učiní orgány činné v trestním řízení o výši vyživovací povinnosti a s ohledem na prokázanou dobu jejího neplnění i na celkovou dlužnou částku, je směrodatný pro případný zánik trestnosti trestného činu, pokud pachatel svou vyživovací povinnost dodatečně splní do zákonem stanoveného okamžiku a jsou-li splněny i další zákonem vyžadované podmínky (viz dále popis podmínek tzv. účinné lítosti dle § 197 trestního zákoníku). Soud musí posoudit i to, zda vyživovací povinnost nezanikla kvůli tomu, že je oprávněná osoba schopna se sama živit (srovnej § 85 odst. 1 ZOR). V tomto případě ale nelze vycházet z toho, že dítě např. ukončí školní docházku, ale jestli je opravdu schopné se samo živit. A dále je třeba k posouzení i to, zda se obviněný bez důležitého důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání nebo nějakého majetkového prospěchu (srovnej § 96 odst. 1 ZOR).

O splnění vyživovací povinnosti nejde, a současně nezaniká nárok, jestliže oprávněná osoba obdržela částku na svou výživu, ale jinak než plněním povinného, např. příspěvek od státu nebo plnění třetí osoby (srovnej § 101 odst. 1 ZOR a § 32 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi). Je-li rodič omezen nebo zbaven rodičovské zodpovědnosti, nebo má-li její výkon pozastaven, nemá to za následek zánik jeho vyživovací povinnosti (srovnej § 44 ZOR). Znaky trestného činu zanedbání povinné výživy naplňuje i jednání rodičů (případně jiných osob), které zaviněně neplatí výživné soudem určené nezletilému dítěti, které je v pěstounské péči, a které má od státu příspěvek na úhradu svých potřeb dle § 45d ZOR, popřípadě se této vyživovací povinnosti vyhýbají. Vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely (srovnej § 91 ZOR) vzniká uzavřením manželství, zatímco povinnost platit příspěvek rozvedenému manželovi vzniká soudním rozhodnutím. Pokud je určitá vyživovací povinnost založena soudním rozhodnutím, vzniká až dnem právní moci tohoto rozhodnutí.

Pachatelem trestného činu může být s přihlédnutím k předpisům rodinného práva jen osoba, která má povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného. V případě vztahu rodičů a dětí půjde o oba rodiče, a to i v případě, že spolu nežijí. Pachatelem tedy bude jak ten z rodičů, který řádně neposkytuje výživné v dohodnutých nebo stanovených částkách svému dítěti, tak i druhý rodič, který má sice nezletilé dítě ve své péči a výchově, nicméně mu neposkytuje dostatečnou a potřebnou výživu a zaopatření osobně v naturální podobě, případně i výživné, které je zasíláno k jeho rukám pro dítě, použije pro vlastní potřebu.

Pachatelem tohoto trestného činu naopak není ten, kdo sice má vyživovací povinnost, která mu však nevyplývá ze zákona, ale vznikla na základě jiné právní skutečnosti (ze smlouvy v důsledku odpovědnosti za škodu). Také se mezi pachatele neřadí pravděpodobný otec dítěte, kterému nesvědčí první ani druhá domněnka otcovství a kterému bylo na základě rozhodnutí o předběžném opatření uloženo platit výživné. Stane se pachatelem až v případě, že neplní poté, kdy bylo v řízení o určení otcovství pravomocně rozhodnuto o tom, že je otcem dítěte.⁵⁴

Z hlediska subjektivní stránky jde v odstavci 1 o jednu z nemnoha skutkových podstat, kde přichází v úvahu obě formy zavinění („byť i z nedbalosti“), tedy tento trestný čin lze spáchat úmyslně i z nedbalosti. V konkrétním případě je nutno příslušnou formu zavinění zjišťovat dokazováním a vyjádřit ji výslovně ve výroku rozhodnutí o vině pachatele.⁵⁵ Přesné zjištění formy zavinění je důležité při úvaze o trestu, kde soud přihlíží mezi jinými kritérii též k povaze a závažnosti spáchaného činu. Míra zavinění, tedy zda byl čin spáchán „jen“ z nedbalosti či úmyslně spoluurčuje povahu a závažnost činu.⁵⁶

⁵⁴ Kuchta, J.a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.109-110, ISBN 978-80-7400-047-8

⁵⁵ Šámal, P.a kol.: *Trestní zákoník II. §140-421 komentář*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s.1731-1732, ISBN 978-80-7400-178-9

⁵⁶ § 39 odst. 1, 2 trestního zákoníku

4.3.2. Vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat někoho jiného (§ 196 odst. 2)

Ve druhém odstavci zkoumaného ustanovení jde o samostatnou skutkovou podstatu, jejíž základ tkví v nebezpečnějším (závažnějším) jednání pachatele ve vztahu k neplnění své vyživovací povinnosti. Zatímco v prvním odstavci § 196 postačuje k trestní odpovědnosti sice zaviněné, ale „prosté“ neplnění vyživovací povinnosti, objektivní stránka v případě skutkové podstaty podle druhého odstavce charakterizována vyhýbáním se své zákonné povinnosti vyživovat či zaopatřovat jiného, a to po dobu delší než 4 měsíce.

Vyhýbáním předpokládá aktivní chování pachatele. Rozumí se jím takové chování, kdy pachatel nejenže neplní svoji povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, ale zároveň se chce této povinnosti zbavit nebo chce zmařit a ztížit (oddálit) možnost vymáhání nároku na výživné. Např. povinný velmi často mění zaměstnání nebo místo pobytu, odmítá nabídku pracovního místa, nepřijme schválně lépe placenou práci, zbavuje se svého majetku, apod., aniž by k tomu měl zvláštní důvod. Po subjektivní stránce lze tento trestný čin páchat jen úmyslně. Jedná se o zpravidla úmysl přímý, vyloučen zřejmě nebude ani úmysl nepřímý.⁵⁷

Obě skutkové podstaty, tedy dle prvního a druhého odstavce, jsou k sobě v poměru obecného a zvláštního, jednočinný souběh mezi nimi v rámci téhož skutku je proto vyloučen. Lze si ale představit souběh vícečinný, kdy pachatel nejprve „jen“ zaviněně (třeba z nedbalosti) neplní svou vyživovací povinnost po dobu delší než 4 měsíce a poté se této povinnosti začne úmyslně vyhýbat.⁵⁸

⁵⁷ Šámal, P.a kol.: *Trestní zákoník II. §140-421 komentář*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s.1732-1733, ISBN 978-80-7400-178-9

⁵⁸ Kuchta, J.a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.113, ISBN 978-80-7400-047-8

4.3.3. Vydání oprávněné osoby v nebezpečí nouze (§ 196 odst. 3 písm. a/)

Skutečnost, že oprávněná osoba byla vydána v nebezpečí nouze, je (staronovým) kvalifikačním znakem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby. Tato okolnost se musí vztahovat k jednání uvedenému v odst. 1 nebo 2. Zatímco spáchání trestného jednání podle některého z těchto odstavců lze označit za trestný čin poruchový, jednání dle odstavce třetího je deliktem ohrožovacím. Stav nouze nemusí u oprávněné osoby skutečně nastat, stačí, že tento stav v důsledku jednání pachatele hrozí. Dojde tedy k situaci, kdy by si oprávněná osoba bez pomoci jiných osob, popř. bez poskytnutí příspěvku od státu, nemohla opatřit ani základní prostředky k životu. Míra těchto prostředků se posuzuje objektivně ve vztahu k současné přiměřené životní úrovni občanů v naší společnosti, ale i subjektivně s přihlédnutím k odůvodněným potřebám oprávněného. Judikatura dovodila, že stav nouze hrozí i tehdy, pokud matka nezletilého dítěte musela nastoupit „nouzově“ do zaměstnání, ačkoliv ve stejné době vychovávala ještě další mladší dítě, o něž měla osobně pečovat, případně musela přijmout další práci, aby vůbec zajistila výživu svých dětí (R 23/1987).

K vyvození trestní odpovědnosti použitím této okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby postačí nedbalostní zavinění.⁵⁹ Tento závěr ovšem platí jen pro těžší následek, nikoliv pro základní skutkovou podstatu, kde je forma zavinění stanovena obecnými pravidly, tedy nedbalostně nebo úmyslně dle prvního odstavce, a výlučně úmyslně dle odstavce druhého.⁶⁰

4.3.4. Recidiva jako zvlášť přitěžující okolnost (§ 196 odst. 3 písm. b/)

V úpravě okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby u trestného činu zanedbání povinné výživy nově nacházíme zpětnost. Přísněji tak bude podle odstavce třetího trestán pachatel, který byl za trestný čin zanedbání povinné výživy

⁵⁹ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník II. §140-421 komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s.1733, ISBN 978-80-7400-178-9

⁶⁰ § 16, 17 trestního zákoníku

v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. Další okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby byla do odstavce 3 nově zahrnuta z důvodu potřeby přísnějšího postihu pachatelů, kteří se stejného činu dopouštějí opakovaně, což je v praxi častým jevem.

Pojmem „byl za takový čin odsouzen“ rozumíme speciální recidivu pachatele. Odsouzením za takový čin zákon předpokládá odsouzení za trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 odst. 1 nebo 2, pokud rozsudek o tomto činu nabyl před spácháním posuzovaného činu právní moci. „Takovým činem“ bude zřejmě i odsouzení za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 předešlého trestního zákona. Nemusí přitom dojít k výkonu trestu, a to ani zčásti. Zákon totiž používá pojem „odsouzen“ nikoliv „potrestán“.

Potrestání je předchozí trestní postih, kdy byl pachatel nejen odsouzen, ale i zčásti vykonal uložený trest (pokud se na něho nehledí, jako by odsouzen nebyl).

Předchozím trestem nemusí být jen odnětí svobody, ale také např. peněžitý trest nebo trest propadnutí věci.⁶¹

4.4. Zvláštní ustanovení o účinné lítosti (§ 197)

Nový trestní zákoník ponechal beze změny zvláštní ustanovení o účinné lítosti, které bylo obsaženo již v předešlém trestním zákoně. Podle § 197 trestního zákoníku tak trestní odpovědnost za trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196) zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.

V případě, že chceme uvažovat o tom, zda trestní odpovědnost zanedbání povinné výživy dle § 196 zanikla pro účinnou lítost, musíme nejprve zjistit, že se pachatel tohoto trestného činu opravdu dopustil. Zánik trestní odpovědnosti pro účinnou lítost totiž předpokládá, že existují všechny podmínky trestní odpovědnosti za trestný čin

⁶¹ Šámal, P.a kol.: *Trestní zákoník II. §140-421 komentář*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s.1733-1734, ISBN 978-80-7400-178-9

podle § 196, včetně zavinění, a teprve po dokonání činu k němu přistoupily okolnosti, které mohou způsobit její zánik.

Základní podmínkou zániku trestnosti uvedeným způsobem je, že pachatel dodatečně splní svou povinnost. Musí ji splnit v celém rozsahu. Zákon zde nevyžaduje dobrovolnost jako v případě obecné účinné lítosti (srovnej § 33 tr. zák.). Důvody jsou zřejmé. Zatímco obecný institut účinné lítosti směřuje především k tomu, aby spáchané trestné činy zůstaly pokud možno bez již způsobených škodlivých následků, u tohoto trestného činu je smyslem donutit pachatele, aby svou vyživovací povinnost, byť dodatečně, byť pod vlivem trestního stíhání a ve snaze odvrátit své potrestání, splnil, tedy aby se oprávněným osobám dostalo to, co jim náleží. Zájem na zajištění řádné výživy oprávněných osob (nejčastěji nezletilých dětí) zde jasně vystupuje do popředí a zájem státu a společnosti na odsouzení všech pachatelů trestných činů tak ustupuje. Nutno též zdůraznit, že ani odsouzení pachatele nemusí přinést efekt v podobě splnění vyživovací povinnosti, odsouzený často (i bez své viny) ve výkonu trestu nepracuje a dluh na výživném dále narůstá. Dále jsou narušeny rodinné vazby mezi pachatelem a nezletilým dítětem.

Dodatečné splnění znamená vyrovnání částky, kterou obžalovaný mohl zaplatit dle svých výdělkových možností. Musí zaplatit i plnění (výživné) promlčené v mezidobí, ale nehradí výživné stanovené předběžným opatřením.

O účinnou lítost jde nejen tehdy, když pachatel uhradí dlužnou částku sám, ale i tehdy, když zařídí jiným způsobem, aby za něho dlužné výživné zaplatila jiná osoba. Jeho aktivní součinnost je však důležitou podmínkou. Musí jít o uhrazení dlužné částky za celé období, pro něž soud zjišťuje jeho trestní odpovědnost. Nemusí se tedy hradit výživné za předcházející ani následující období.

K zániku trestnosti nedojde, jestliže vyživovací povinnost byla splněna jen částečně. Tato okolnost je však významná pro otázku stanovení trestu pachateli. Nelze ani brát na zřetel dohodu mezi oprávněným a pachatelem, že dlužné výživné bude spláceno. A také nestačí jen slib o zaplacení výživného v budoucnu, ani prominutí dlužného

výživného ze strany oprávněné osoby nebo osoby, která má oprávněnou osobu v péči.

Záleží také na tom, zda pachatel plní tomu, komu výživné náleží. Nejedná se tedy o účinnou lítost, jestliže pachatel sice uhradí celé dlužné výživné, ale k rukám matky, nikoliv státnímu orgánu, kterému příslušela dlužná částka jako náhrada za příspěvek, který poskytl oprávněnému.

Ke splnění musí dojít dříve, než soud prvního stupně začne vyhlašovat rozsudek. Toto je splněno i tehdy, když došlo ke splnění vyživovací povinnosti sice po vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudu prvního stupně, ale ten byl zrušen odvolacím soudem. Musí to být ale do té doby, než soud prvního stupně bude vyhlašovat rozsudek nový.⁶²

O možnosti zániku trestnosti na základě účinné lítosti musí být obžalovaný včas a řádně orgány činnými v trestním řízení poučen. Hlavním smyslem je přimět povinnou osobu (pachatele), aby svou povinnost plnila, byť tak učiní dodatečně a třeba i pod vlivem a tlakem probíhajícího trestního stíhání a ve snaze zabránit odsouzení.

Ustanovení o účinné lítosti lze použít jen tehdy, jestliže zanedbání povinné výživy nemělo trvale nepříznivé následky, které už nelze napravit nebo odstranit dodatečným splněním. Jedná se hlavně o následky na zdraví – duševní i tělesné, příprava na povolání nebo zaměstnání, nemožnost studia, kvalifikace, aj.⁶³

4.5. K časové působnosti trestních zákonů u trestného činu zanedbání povinné výživy

Trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže je to pro pachatele příznivější. Jestliže se zákon změnil během páchaní činu, užije se zákona, který je účinný při

⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29.10.1970, sp.zn. 3Tz 22/70, R 54/1971

⁶³ Šámal, P.a kol.: *Trestní zákoník II. §140-421 komentář*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, str.1740, ISBN 978-80-7400-178-9

dokončení jednání, kterým je čin spáchán. Při pozdějších změnách zákona, který je účinný při dokončení jednání, jímž je čin spáchán, se užíje zákona nejmírnějšího. Čin je spáchán v době, kdy pachatel nebo účastník konal nebo v případě opomenutí byl povinen konat. Není rozhodující, kdy následek nastane nebo měl nastat.⁶⁴

Toto obecné zákonné vymezení časové působnosti trestních zákonů je nutno vyložit i na případy trestného činu zanedbání povinné výživy. Především jde o stanovení doby spáchání činu. Jde o trvajícím delikt, což znamená, že dobou spáchání bude dokončení jednání udržujícího protiprávní stav (neplnění vyživovací povinnosti). Doba, kdy nastal následek, není zde rozhodná. Jestliže tedy pachatel neplní zaviněně svou vyživovací povinnost po dobu delší než 4 měsíce či se dokonce plnění této povinnosti vyhýbá, a časový úsek jeho jednání zahrnuje jak období účinnosti předešlého trestního zákona (do 31.12.2009), tak období účinnosti nového trestního zákoníku (od 1.1.2010), platí, že celý skutek je spáchán za účinnosti nového zákona. Byl-li však celý skutek spáchán za účinnosti předešlého trestního zákona a rozhodováno o něm je až za účinnosti nového trestního zákoníku, je nutno použít pravidla o časové působnosti trestních zákonů a dovést, zda použít základní pravidlo použití zákona účinného v době spáchání nebo pozdějšího zákona, jinými slovy zjistit, zda pozdější zákon je či není pro pachatele příznivější.

Srovnání obou zákonů, zejména zkoumaných skutkových podstat, vyznívá v tomto směru jednoznačně. Předně rozsah trestnosti činu podle nového zákona je větší. Zatímco podle předešlé úpravy došlo ke spáchání trestného činu dle § 213 odst. 1 tr.z. soustavným neplněním vyživovací povinnosti po delší dobu, což judikatura vyložila jako dobu 6 měsíců, nový zákon v § 196 odst. 1 trestního zákoníku k trestnosti vyžaduje neplnění vyživovací povinnosti již za dobu delší než 4 měsíce. Srovnání trestních sazeb vyznívá rovněž v „neprospěch“ nového zákona. Dříve byl pachatel ohrožen trestem odnětí svobody až na jeden rok, nyní až na dvě léta. Ke zpřísnění sazeb došlo i v případě vyhýbání se vyživovací povinnosti. Dle § 213 odst. 2 tr.z. hrozil pachateli trest až na dvě léta, nyní obdobné ustanovení § 196 odst. 2 trestního zákoníku obsahuje trestní sazbu od šesti měsíců do tří let. Konečně

⁶⁴ § 2 trestního zákoníku

nejpřísněji trestný čin dle § 213 odst. 3 (ve spojení s odstavcem 1 nebo 2) tr.z. obsahoval trestní sazbu trestu odnětí svobody v rozmezí od šesti měsíců do tří let, jeho nynější podoba § 196 odst. 3 rozšiřuje jednak trestnost na případy speciální recidivy, dále zpřísňuje trestní sazbu trestu odnětí svobody na jeden rok až pět let. Lze tak uzavřít, že v případě rozhodování o trestném činu zanedbání povinné výživy spáchaném do 31.12.2009 po 1.1.2010 bude nutno použít předešlý trestní zákon.

Rozšíření a zpřísnění trestního postihu však též dovoluje učinit závěr, že zákonodárce považuje tato jednání za typově škodlivější nežli dříve. Tento závěr je důležitý též pro posouzení otázky subsidiarity trestní represe. Nový trestní zákoník je vybudován na tzv. formálním pojetí trestného činu, byť s určitým materiálním korektivem, podle něhož trestněprávní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, v nichž nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů. V aktuální literatuře⁶⁵ bylo poukázáno na vzniklý nešvar nové praxe policejních orgánů, které s poukazem na subsidiaritu trestní represe a princip ultima ratio odkládají trestní oznámení o spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy a jeho pachatele nestíhají jako obviněného. Zábranu v rozšíření této nežádoucí praxe přinesla judikatura Nejvyššího soudu. Ve vydaném rozhodnutí byl vysloven názor, že trestní zákoník neobsahuje jakákoliv hlediska nebo ukazatele pro určení rozsahu či míry společenské škodlivosti činu a je proto nutné vycházet z toho, že každý protiprávní čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoníku, je trestný. Potřeba uplatnit zásadu subsidiarity trestní represe nastává pouze ve výjimečných případech, když nastanou tak mimořádné skutkové okolnosti, které způsobují, že stupeň trestního bezprávi je tak extrémně nízký, že nejsou naplněny „definiční znaky trestného činu“.⁶⁶ Nestíhání trestného činu zanedbání povinné výživy, jehož znaky byly naplněny, s poukazem na nedostatek společenské škodlivosti a tudíž subsidiaritu trestní represe, by tedy v praxi mělo být vzácnou výjimkou.

⁶⁵ Kocina, J.: Zanedbání povinné výživy, Rodinné listy č. 1/2012, str. 3

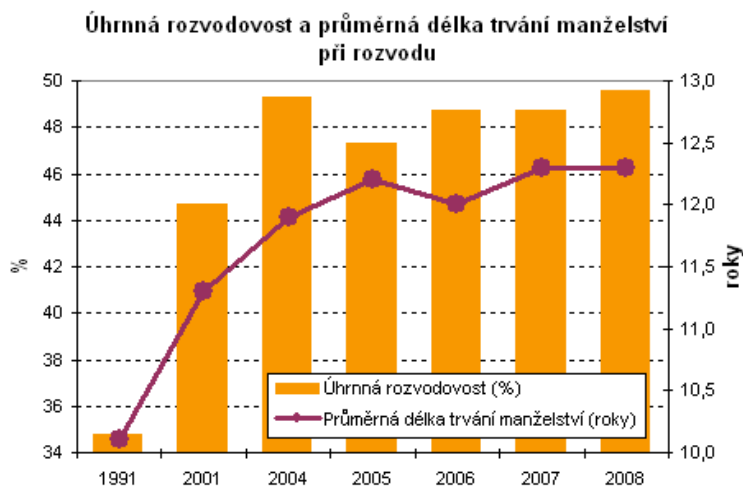
⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.8.2011 sp. zn. 5 Tdo 751/2011, www.nsoud.cz

5. Soudní praxe, judikatura, problémy dokazování

5.1. Úvodní poznámky

Otázky neplnění vyživovací povinnosti a jejich trestněprávní důsledky jsou v soudní praxi bohatě dokumentovány. Je to dáno jednak tím, že právní úprava, která má základ v zákonu o rodině, je (ve srovnání s celkovou situací právního řádu) dosti stabilní. Podobnou charakteristiku lze učinit i ohledně trestněprávní úpravy neplnění vyživovací povinnosti, a to i přes fakt, že došlo k přijetí nového trestního zákoníku. Zdálo by se tedy, že i judikatura bude tuto realitu odrážet. Není to tak docela. Na množství soudních sporů i jejich obtížnost totiž působí další jevy. Především je třeba si uvědomit, že naše společnost dlouhodobě vykazuje vysokou rozvodovost.

Tak z údajů Českého statistického úřadu vyplývá, že např. za rok 2008 absolutní počet nově rozvedených manželství bohužel nikterak nevybočil z úrovně posledních let. Celkem bylo schváleno 31 300 návrhů na rozvod. V relaci k počtu sňatků, ze kterých vzešla rozvedená manželství, se mírně zvýšila úhrnná rozvodovost, která udává, jaký podíl manželství by skončil rozvodem při zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství v daném roce. V roce 2008 dosáhla úhrnná rozvodovost 49,6 %, čímž byla překonána prozatím nejvyšší hodnota 49,3 % z roku 2004. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu činila 12,3 let, stejně jako v roce 2007. Ve srovnání s obdobím na počátku nového století však vzrostla o jeden rok.

Podle nejnovějších údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2011 v České republice rozvedeno 28113 manželství. Z tohoto počtu bylo 15831 manželství s nezletilými dětmi, z tohoto počtu 8948 manželství s jedním dítětem, 6074 manželství s dvěma dětmi a 809 manželství s třemi a více dětmi.⁶⁷

Dalším důležitým faktorem je měnící se sociálně ekonomická situace naší společnosti za posledních 20 let ve srovnání s obdobím před rokem 1990. Došlo k zásadním změnám v cenách zboží a služeb, příjmech a výdajích jednotlivých občanů i rodin, a to nejen v absolutních hodnotách, ale i co do struktury. Jinak řečeno, zásadně se změnily i základní parametry pro určení výše vyživovací povinnosti, tedy schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného na jedné straně a odůvodněné potřeby oprávněného na straně druhé. Složitost ekonomické situace společnosti i jejich jednotlivých občanů, relativně vysoká míra nezaměstnanosti, zejména v některých regionech, celková míra zadlužení obyvatelstva, to vše nepříznivě ovlivňuje „ochotu“, ale někdy i schopnost plnit všechny své závazky, ať už plynou ze zákona (daně, pojistné, atd.) nebo jsou založeny smluvně (hypotéky, leasingy, spotřebitelské úvěry, platby za energie, operátorům telekomunikačních služeb, atd.). Tyto osoby se (často vlastní vinou) dostávají do situace, kdy přestávají plnit svou vyživovací povinnost, zejména tehdy, kdy např. po rozvodu manželství jeden z rodičů nežije s nezletilým dítětem ve společné domácnosti. Tíhu vyživovací povinnosti tak přenášejí na druhého z rodičů, který se o dítě osobně stará.

Touto úvahou jsem chtěla naznačit, že vedle jejich značného množství i složitost soudních sporů, zejména při zjišťování skutkového stavu věci, zůstane zřejmě i nadále trvalým jevem, který přinese další rozvoj judikatury a prověří použitelnost té dosavadní. V dalším textu jsem vybrala některá rozhodnutí „nadčasová“, ale i aktuální, která byla vydána po nabytí účinnosti nového trestního zákoníku.

⁶⁷ [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/BF00292F3B/\\$File/400111q441.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/BF00292F3B/$File/400111q441.pdf)

5.2. Ke zjišťování skutkového stavu

V rámci rozhodování o trestném činu zanedbávání povinné výživy podle § 213 tr. zákona musí soud při posuzování otázky, v jaké výši byl obviněný schopen plnit vyživovací povinnost, brát zřetel na všechna potřebná hlediska, včetně toho, zda se obviněný bez důležitého důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání nebo nějakého majetkového prospěchu (§ 96 odst. 1 ZOR). Protože jde zpravidla o zjišťování skutkového stavu za delší období, nestačí pouze zjištění, že obviněný je v současné době bez zaměstnání a pobírá jen příslušný příspěvek od státu.⁶⁸

Častým problémem při zjišťování skutkového stavu věci je „neochota“ obviněného poskytnout dostatek informací a údajů o své osobě a majetkových poměrech, zejména za situace, kdy obviněný soukromě podniká. Nejvyšší soud k tomu v jednom rozhodnutí o dovolání uvedl, že při zjišťování skutkového stavu věci ve smyslu § 2 odst. 5 tr. řádu u trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona, kterého se měl dopustit obviněný - soukromý podnikatel, není možno vycházet jen z jeho výpovědi a z výpisů z jeho účtů, ale je třeba všemi dalšími důkazy ověřovat jeho příjmy z podnikatelské činnosti (např. vyžádáním daňového přiznání obviněného za rozhodné období od příslušného finančního úřadu, zajištěním účetnictví obviněného a provedením kontroly jeho účetních dokladů, popř. i za přizvání znalce z oboru ekonomika, odvětví účetnictví, opatřením údajů o jeho příjmech v opatrovnickém spisu a spisu o rozvodu, výsledkem jeho stávající manželky či družky nebo dalších příbuzných, kteří však mohou podle § 100 odst. 1 tr. řádu odepřít výpověď, dále i výsledkem svědků - společníků obviněného v podnikání apod.).⁶⁹

K otázce odpovědnosti povinné osoby za trestný čin zanedbání povinné výživy, pokud ta pobírá pouze sociální dávky, bylo mimo jiné přijato i stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství. Podle něj pokud jsou jediným zdrojem příjmů povinné osoby dávky sociální péče poskytované ve smyslu zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů, a to ve výši životního minima stanoveného zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, samotné

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.4.1991, sp. zn. 11 Tz 19/91, R 22/1992

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11.11. 1998, sp. zn. 5 Tz 136/98

zjištění, že povinná osoba z tohoto důvodu neplatila v rozhodné době výživné, nestačí pro závěr, že nebyly naplněny znaky skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona. Povinná osoba, která nemůže dostát své povinnosti přispívat na výživu oprávněného dítěte určenou finanční částkou proto, že disponuje pouze sociálními dávkami, nemůže být bez dalšího zjišťování všech rozhodných skutečností považována za nepostižitelnou pro uvedený trestný čin.⁷⁰

V prokazování rozsahu trestné činnosti neboli konkretizaci následku trestného činu je vždy třeba dokazování zaměřit nejen na dobu, v níž pachatel neplnil zaviněně svou vyživovací povinnost, ale zejména na výši této povinnosti, tedy na otázku částky výživného na konkrétní dítě. Vyživovací povinnost vzniká přímo ze zákona, a proto není zapotřebí, aby byla stanovena soudním rozhodnutím. Často tomu však je, zvláště za situace, že rodiče spolu nežijí, jsou rozvedeni. Orgány činné v trestním řízení však nejsou vázány takovým rozhodnutím, neboť jde o otázku viny, kterou posuzují zcela samostatně. Jde o tzv. otázku předběžnou.⁷¹ Při jejím posuzování se řídí přímo zákonnými hledisky stanovenými v § 96 odst. 1 ZOR. Rozhodnutí soudu v občanskoprávním řízení však nemůže být úplně opomenuto, provede se jím důkaz a zhodnotí se podle obecných pravidel individuálně a ve spojení s jinými důkazy.⁷² Od takového rozhodnutí se v praxi odchýlí zpravidla tehdy, jestliže bylo vydáno před více lety, změnily se poměry na straně povinného i oprávněného, apod. Odchylka ovšem neznamená ničím nepodloženou úvahu, nový závěr musí být podložen provedenými a řádně zhodnocenými důkazy.

To, že soudy nejsou v trestní věci vázány pravomocným rozhodnutím soudu v občanskoprávním řízení, jímž bylo rozhodnuto o povinnosti obviněného platit konkrétní finanční částkou výživné na nezletilé dítě, však v žádném případě neznamená přezkum rozhodnutí, jímž byla výše výživného stanovena, ani konstatování jeho nesprávnosti, jeho zrušení či změnu apod. Takové rozhodnutí zůstává nadále v právní moci, úvahou trestního soudu není nijak dotčeno, má

⁷⁰ Stanovisko nejvyššího státního zástupce ze dne 27.12. 2004, uveřejněno pod poř. č.6/2001 Sb. v. s. NSZ, <http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2948&d=26919>

⁷¹ § 9 tr. řádu

⁷² Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 26.4.2004, sp. zn. 3 To 88/2004, R 17/2005

charakter exekučního titulu a z hlediska zákona o rodině, resp. občanského zákoníku má obviněný takový dluh na výživném, jaký odpovídá uvedenému rozhodnutí.⁷³

5.3. K právní kvalifikaci

V jednom rozhodnutí Nejvyššího soudu byla řešena délka trvání vyživovací povinnosti z hlediska věku dítěte. V dovolání bylo argumentováno, že obviněný neplnil vyživovací povinnost vůči nezletilé dceři a zároveň i vůči již zletilé dceři, která žila též ve společné domácnosti s matkou. Dále bylo namítáno, že zletilá dcera je sama oprávněna žádat na obviněném výživné v občanskoprávním řízení a je též oprávněna s částkou určenou na její výživu samostatně nakládat. Zletilé dítě již není objektem rodičovské výchovy a zodpovědnosti, a proto nelze ani hovořit o společném výchovném prostředí nezletilé a zletilé dcery obviněného. Nejvyšší soud se s těmito argumenty neztotožnil a potvrdil trvání trestní odpovědnosti za neplnění výživného k nezletilému dítěti i po nabytí jeho zletilosti. Protože vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, pokud děti nejsou samy schopny se živit (§ 85 odst. 1 ZOR), lze jako jeden skutek trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona posoudit jednání pachatele, jestliže pokračuje v neplnění zákonné vyživovací povinnosti vůči svému dítěti, které žije ve společné domácnosti se svou matkou, i poté, co toto dítě nabude zletilosti. Z dikce citovaného ustanovení zákona o rodině plyne, že nečiní žádného rozdílu mezi výživným nezletilých a zletilých dětí. Schopnost dítěte k tomu, aby se živilo samo, není závislá na dosažení určité věkové hranice. Dosažení zletilosti je významné především z hlediska procesního; do zletilosti dítěte může soud zahájit řízení o určení výživného i bez návrhu, kdežto poté jen na návrh oprávněného. Je-li vyživovací povinnost k nezletilému dítěti plněna platbami k rukám toho z rodičů, do jehož výchovy bylo dítě svěřeno, pak po dosažení zletilosti je oprávněným přijímat tyto platby samo dítě. Současně však platí, že pokud bylo výživné k dítěti určeno ještě za trvání jeho nezletilosti, má účinky i po dosažení zletilosti dítěte. Okolnost, že po dosažení zletilosti může soud zahájit řízení o určení výživného jen na návrh oprávněné osoby a že výživné je oprávněno převzít samo zletilé dítě, ještě neznamená, že by dosažení

⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9.6.2004, sp. zn. 7 Tdo 648/2004, Soubor TR NS, sešit 6, č. T 704

zletilosti bylo za každé situace bez dalšího relevantní z hlediska trestní odpovědnosti za zaviněné neplnění vyživovací povinnosti, jak se naznačuje v dovolání.⁷⁴

V jiném rozhodnutí byla řešena otázka výživného v tzv. naturální formě, tedy poskytování stravy, ošacení, bydlení péče o zdraví a čistotu a výkon osobního dohledu nad dítětem. Skutkově spočívala trestná činnost obviněné v tom, že po určitou delší dobu jednak nepracovala ani se nestarala o svou domácnost a zdržovala se převážně v restauracích a na ubytovnách různých mužů, od nichž se nechala vydržovat, jednak nepečovala o své tři nezletilé děti, nechávala je bez dozoru, takže byly odkázány samy na sebe, přicházely na vyučování nepřipravené, v jejich přítomnosti v podnapilém stavu nadávala svému manželovi, nevařila jim ani nepečovala o jejich čistotu a ošacení a v důsledku toho byla nad nimi nařízena ústavní výchova a musely být v zanedbaném stavu, zavšivené a podvyživené dány do dětského ústavu. Při přijetí bylo zjištěno, že děti jsou velmi zanedbané, zavšivené a podvyživené a podle zprávy zvláštní školy internátní, kde byly děti umístěny, intelekt všech tří dětí odpovídá slabšímu průměru až podprůměru, což bylo zaviněno především výchovnou zanedbaností v rodině. Při právním hodnocení těchto zjištěných skutečností soud správně rozpoznal, že obviněná umožňovala dětem vést zahálčivý život tím, že soustavně po dlouhou dobu zanedbávala péči a dozor nad dětmi, které tak byly ponechány samy sobě a vystaveny různým nepříznivým vlivům. To se projevovalo zejména v tom, že děti nebyly vedeny k přípravě na školní vyučování ani k dodržování základních zásad osobní hygieny, čímž jim bylo znemožněno, aby si osvojily jednak základní poznatky nezbytné pro to, aby se staly platnými členy společnosti, a jednak i určitý pracovní režim obdobný normální pracovní činnosti, jehož nedodržováním se navykaly zahálet. Tím byly děti vydány nebezpečí zpusnutí, které u nich již bezprostředně hrozilo; o tom svědčí skutečnost, že děti byly v důsledku jednání obviněné po duševní i tělesné stránce tak vážně zanedbané, že musela být nad nimi nařízena ústavní výchova. V jednání obviněné jsou tak naplněny znaky trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 písm. a) tr. zákona Nejvyšší soud proto jednak uzavřel, že zanedbáním

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.12. 2003, sp. zn. 7 Tdo 1376/2003

povinné výživy ve smyslu § 213 tr. zákona se rozumí nejen neplnění výživného poskytovaného v penězích, ale i neplnění povinnosti vyživovat jiného v naturální formě a povinnosti zaopatřovat jiného, tedy neplnění povinnosti poskytovat dítěti stravu, ošacení, bydlení, pečovat o jeho zdraví a čistotu, vykonávat nad ním dohled a popř. opatřovat další prostředky potřebné pro jeho všestranný rozvoj ve smyslu § 33 odst. 1 ZOR. Dále dovedl, že jednočinný souběh trestných činů zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona o ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 tr. zákona je možný.⁷⁵

V dalším rozhodnutí řešil Nejvyšší soud význam „dohody o neplacení výživného“ z hlediska odpovědnosti za zanedbání povinné výživy. Taková dohoda je z hlediska viny obviněného bezvýznamná. Uzavřel-li tedy obviněný s matkou dětí dohodu o tom, že na ně nemusí platit výživné, pak tato skutečnost nemá žádný vliv na existenci vyživovací povinnosti obviněného z hlediska jeho odpovědnosti za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 odst. 1 tr. zákona. Právo na výživné je totiž právem dětí a jejich matka se ho nemůže účinně vzdát. Náležité objasnění okolností a důvodů uzavření takové dohody však může být významné pro posouzení, zda z hlediska subjektivní stránky byl trestný čin podle § 213 odst. 1 tr. zákona spáchán úmyslně či z nedbalosti.⁷⁶

V některých případech se může jevit jako sporné, co vše patří pod pojem „výživné“. V praxi se vyskytly situace, kdy zejména rodič, který nemá svěřeno dítě do své bezprostřední a osobní péče, mu poskytuje v době vymezené pro styk s ním různé věci, dárky, platí za něj útratu, apod. Nejvyšší soud na to reagoval v rozhodnutí, v němž uvedl, že za výživné ve smyslu ustanovení § 213 tr. zákona o trestném činu zanedbání povinné výživy nelze považovat příležitostná plnění v době styku otce s dětmi, která mají povahu dáreků či jiných podobných plnění nesměřujících k uspokojování odůvodněných potřeb nezletilých dětí ve smyslu § 96 odst. 1 ZOR.⁷⁷ Příležitostná plnění, která takto jeden z rodičů dítěti poskytuje, bývají jeho častým argumentem ve snaze prokázat opravdový zájem o dítě a odvrátit případný postih za neplacení výživného. Nemají-li taková plnění povahu výživného, není

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z e dne 27. 3. 1981, sp. zn. 11 Tz 9/81, R 26/1982

⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 11. 2003, sp. zn. 7 Tdo 1281/2003

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.11.1996, sp.zn. 2 Tzn 172/96, R 17/1997

možné je do něj započítávat, takže se o jejich hodnotu ani nesnižuje případný dluh povinného na výživném vůči dítěti.⁷⁸

Otázkami zjišťování skutkového stavu se zabýval v jednom ze svých nálezu i Ústavní soud. Zdůraznil povinnost dokazovat při zjišťování skutkového stavu věci schopnosti povinného, konkrétně i jeho možnost získat odpovídající zaměstnání, pokud je momentálně neměl. Ústavní soud uvedl, že při prokazování trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona jsou orgány činné v trestním řízení povinny posuzovat, do jaké míry a v jaké výši byl povinný schopen platit výživné. Vzhledem k tomu, že stěžovatel byl v době, kdy neplnil vyživovací povinnost, bez příjmů, bylo třeba prokázat, že měl možnost získat zaměstnání.⁷⁹

Podobnou otázku řešilo rozhodnutí Nejvyššího soudu, které se zabývalo tím, jestli se obviněný nevzdal výhodnějšího zaměstnání s možností vyššího výdělku a zda nemohl plnit vyživovací povinnost alespoň částečně. To znamená, mohl-li obviněný plnit svou vyživovací povinnost alespoň částečně, a přesto ji zaviněně neplnil, je třeba tuto část zanedbané povinnosti vyjádřit, byť i stanovením minimálního rozsahu, v němž byl obviněný schopen tak činit. V tomto směru je třeba zkoumat nejen otázku, zda se povinný bez důležitého důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání s možností vyššího výdělku, ale – jak plyne z výslovné zákonné dikce podle § 96 odst. 1 ZOR – též okolnost, jestli se nevzdal jiné výhodnější výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, nebo zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.⁸⁰

5.4. K podmínkám zániku trestnosti

Otázky zániku trestnosti v podobě tzv. zvláštní účinné lítosti dle § 197 tr. zákoníku, resp. podle § 214 předešlého tr. zákona jsou rovněž často předmětem soudní judikatury. Je tomu tak proto, že v praxi se obvinění snaží odvrátit svůj trestní postih dodatečnou úhradou dlužného výživného. Spor o to, jaká je výše dlužné částky, zda byla uhrazena včas, zcela či nikoliv, případně zda čin neměl trvale nepříznivé následky, musí orgány činné v trestním řízení v této souvislosti pravidelně řešit.

⁷⁸ Púry, F.: Souhrn aktuální judikatury VI. Zanedbání povinné výživy, Trestněprávní revue č. 12/1997, str. 364 a násl.

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25.2. 2003, sp.zn. II. ÚS 187/02, sv. 29 Sb. ÚS, č. 26

⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.3.2001, sp. zn. 5 Tz 7/2001, Soubor NS, sv. 4, č. T 98

Základním předpokladem pro zkoumání otázky, zda trestnost činu zanikla, je prokázání, že čin byl vůbec spáchán. Nejvyšší soud v jednom ze svých starších rozhodnutí vyslovil názor, že o tom, zda trestnost zanedbání povinné výživy zaniká pro účinnou lítost podle § 214 tr. zákona, lze uvažovat teprve tehdy, když je náležitě zjištěno, že se pachatel trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona skutečně dopustil. V témže rozhodnutí Nejvyšší soud ještě dodal, že poskytl-li stát podle § 100 ZOR příspěvek na výživu dětí, zanikne trestnost zanedbání povinné výživy pro účinnou lítost tehdy, když pachatel uhradí státu za podmínek uvedených v § 214 tr. zákona poskytnutý příspěvek, a pokud tento příspěvek je nižší než dlužné výživné, i část dlužného výživného přesahující poskytnutý příspěvek na výživu.⁸¹

Výše bylo zdůrazněno, že orgány činné v trestním řízení posuzují zcela samostatně otázku, v jaké výši měl obviněný platit výživné, a nejsou přitom vázány případným rozhodnutím soudu vydaným v občanskoprávním řízení. To je důležité i pro závěr o splnění podmínek účinné lítosti. Vrchní soud v Praze k tomu uvedl, že jestliže se orgán činný v trestním řízení v otázce výše výživného odchýlí od občanskoprávního soudního rozhodnutí, jsou jeho závěry rozhodné i pro aplikaci ustanovení § 214 tr. zákona o účinné lítosti.⁸²

Podmínky účinné lítosti předpokládají úplné uhrazení dlužného výživného, částečná úhrada zánik trestnosti nezpůsobí. Jestliže pachatel trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona uhradil před tím, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek, pouze část dlužného výživného, za jehož neplacení je stíhán, tak nejenže už z tohoto důvodu nejsou splněny podmínky účinné lítosti podle § 214 tr. zákona, ale uvedená okolnost (tj. částečná úhrada dluhu na výživném) je irelevantní i z hlediska posuzování toho, po jakou dobu pachatel neplnil zákonnou vyživovací povinnost nebo zda se jí vyhýbal soustavně a po delší dobu. Skutečná doba páčání tohoto trestného činu se v takovém případě nezkracuje o dobu odpovídající částce, v které pachatel dodatečně splnil svou zákonnou vyživovací

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze 14. 11. 1980, sp. zn. 6 Tz 41/80, R 25/1981

⁸² Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 15.7. 1994., sp. zn. 6 Tz 14/94, Právní rozhledy č. 4/1995, str. 159

povinnost. K pozdějšímu uhrazení části dlužného výživného pachatelem lze však přihlídnout při ukládání trestu jako k polehčující okolnosti.⁸³

I když zvláštní podmínky účinné lítosti nevyžadují na straně obviněného dobrovolnost jako v případech obecné účinné lítosti, z povahy věci vyplývá, že na úhradě dlužného výživného musí mít obviněný aktivní podíl. I za situace, kdy trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona neměl trvale nepříznivých následků, nestačí ke splnění podmínek účinné lítosti podle § 214 tr. zákona pouhé uhrazení dlužného výživného, pokud se tak stane bez jakékoliv aktivní součinnosti pachatele, a to bez ohledu na skutečnost, že k úhradě došlo z vlastních prostředků pachatele (např. exekucí vedenou na jeho příjem) a včas, tj. dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.⁸⁴

Soudní judikatura se zabývala i otázkou včasnosti dodatečného splnění vyživovací povinnosti. Nejvyšší soud k tomu v jednom rozhodnutí uvedl, že za dodatečné splnění vyživovací povinnosti ze strany pachatele trestného činu zanedbání povinné výživy z hlediska splnění podmínky uvedené v ustanovení § 214 tr. zákona je třeba považovat i odevzdání dlužné částky výživného na poštu a její poukázání oprávněnému subjektu před tím, než soud prvního stupně započal vyhlášovat rozsudek.⁸⁵ Tento názor však není nesporný. V literatuře bylo vyloženo, že zákon o rodině neobsahuje výslovné ustanovení o splnění vyživovací povinnosti, proto v souladu s jeho § 104 je nutno použít podpůrně ustanovení občanského zákoníku, a to konkrétně těch, která upravují zánik závazků splněním dluhu. Dluh musí být splněn nejen včas, ale i řádně, což v daném případě znamená, že se musí dostat do sféry věřitele.⁸⁶ Při doručování poštou však mohou nastat různé situace, které způsobí, že oprávněný dlužné výživné řádně nedostane.⁸⁷

V témže rozhodnutí Nejvyšší soud vyložil i pojem „trvale nepříznivé následky“. Za ně lze pokládat pouze takové, které nelze již napravit nebo odstranit dodatečným

⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.10. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1074/2006

⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.8. 2008, sp. zn. 3 Tdo 760/2008

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.9. 2004, sp. zn. 4 Tz 129/2004

⁸⁶ § 559 a násl. obč. zákoníku

⁸⁷ Hrachovec, P.: Dodatečné splnění vyživovací povinnosti jako podmínka účinné lítosti, Právní rozhledy č. 6/1999, str. 319

splněním vyživovací povinnosti. Jsou to především následky na zdraví, at' tělesném nebo duševním, oprávněné (vyživované) osoby, dále např. nemožnost věnovat se přípravě na povolání nebo zaměstnání, pro něž měla oprávněná osoba předpoklady, nemožnost získání potřebné odborné kvalifikace, nemožnost studia apod.⁸⁸

⁸⁸ Tyto názory Nejvyšší soud ČR zopakoval v usnesení ze dne 17.5. 2011, sp. zn. 4 Tdo 313/2011, kde se zabýval již výkladem pojmu „vydá oprávněnou osobu nebezpečí nouze“ dle § 196 odst. 3 písm. a) nového trestního zákoníku

6. Zahraniční srovnání

Zahraniční srovnání právních úprav trestního postihu neplnění vyživovací povinnosti jsem zaměřila na některé zejména okolní evropské země. Vedla mě k tomu úvaha, že jde prostor s obdobnou historií, právní tradicí i společenským vývojem jako v České republice. Na prvním místě toto platí o Slovensku.

6.1. Slovensko

6.1.1. Trestní zákon a jeho novela č. 613/2004 Z. Z.

Na Slovensku i po rozpadu Československa a vzniku dvou samostatných států k 1. 1. 1993 platil po určitou dobu „společný“ trestní zákon z doby bývalého státu, tedy zákon č. 140/1961 Sb. Používána a dále rozvíjena byla i dosavadní judikatura. Podobně jako v České republice i na Slovensku však probíhaly rekodifikační práce s cílem nahradit dosavadní úpravu novou. Ty vyústily v přijetí zákona č. 300/2005 Z.z. s účinností od 1. 1. 2006.

Naléhavost problematiky neplnění vyživovací povinnosti se však projevila ještě před schvalováním nového trestního zákona. Byl přijat zákon č. 613/2004 Z. z., kterým byl novelizován mimo jiné i § 213 tr.zákona. Podle jeho nového znění se trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 213 odst. 1 dopustí pachatel, který nejméně tři měsíce v období dvou let, byť i z nedbalosti, neplní svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Zákon stanovil trest odnětí svobody až na dvě léta. Za úmyslné vyhýbání se této povinnosti nejméně tři měsíce v období dvou let hrozil trest odnětí svobody až na tři roky. Podle třetího odstavce § 213 hrozil trest odnětí svobody od jednoho roku do pěti let tomu, kdo činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 vydal oprávněnou osobu v nebezpečí nouze. Stejný trest čekal pachatele, který spáchal čin uvedený v odstavci 1 nebo 2, ačkoliv byl v posledních dvou letech za takový čin odsouzen nebo z výkonu trestu odnětí svobody uloženého za takový čin propuštěn. Autor novely trestního zákona, poslanec Róbert Madej, tvrdil, že je potřeba zpřísnění trestního postihu, což nový zákon řešil jednak zvýšením trestních sazeb, jednak zavedením speciální recidivy, zejména však rozšířením podmínek trestnosti tím, že neplnění vyživovací povinnosti se stalo trestným činem, jakmile

pachatel neplnil zaviněně tuto povinnost (i nepravidelně) tři měsíce kdykoliv po dobu dvou let. Zákon nabyl účinnosti 1.1.2005, což autor požadoval v souvislosti s již schváleným zákonem č. 452/2004 Z. z., o náhradnom výživnom. Součástí novely byla v této souvislosti i změna podmínek účinné lítosti dle § 214 tr. zákona. K zániku trestnosti činu může (vedle dosavadních podmínek dodatečné úhrady dlužného výživného, pokud čin neměl trvale nepříznivé následky) dojít i tehdy, pokud pachatel obdobně uhradil náhradu za náhradní výživné poskytnuté oprávněnému na základě citovaného zvláštního zákona úřadem práce, sociálních věcí a rodiny.

6.1.2. Rekodifikace trestního práva hmotného zákonem č. 300/2005 Z. z.

Nový trestní zákon přijatý 2.7.2005, který byl vyhlášen pod č. 300/2005 Z. z. a nabyl účinnosti k 1.1.2006, v podstatě převzal doslovně úpravu ze zákona č. 613/2004 Z. z. Trestné činy proti rodině a mládeži jsou systematicky zařazeny do III. hlavy zvláštní části z celkových dvanácti hlav. Ustanovení § 207 nového trestního zákona zcela koresponduje s novelizovaným zněním dřívějšího § 213 tr.zákona. Pouze podmínky účinné lítosti jsou systematicky v novém zákoně zařazeny do III. hlavy obecné části, kde v § 86 písm.a) a b) je rovněž beze změny převzata předešlá novelizovaná úprava.

6.1.3. Náhradní výživné

Systém ochrany oprávněných osob proti neplnění vyživovací povinnosti je na Slovensku doplněn, jak už bylo výše uvedeno, zvláštním zákonem o náhradním výživném. Původní zákon č. 452/2004 Z. z. byl zrušen a s účinností od 1.7.2008 nahrazen zákonem č. 201/2008 Z. z. Oprávněná osoba má podle tohoto zákona nárok na náhradní výživné, pokud její rodič nebo jiná povinná osoba neplní vyživovací povinnost v plné výši, lhůtě a způsobem stanoveným rozhodnutím soudu po dobu nejméně tří měsíců následujících od splatnosti poslední splátky výživného a pokud exekuční řízení trvá nejméně tři měsíce od doručení návrhu na provedení exekuce exekutorovi a povinná osoba nezačala platit výživné. Pokud je oprávněnou osobou dítě školou povinné, je podmínkou nároku na náhradní výživné i to, že řádně plní školní povinnosti. Omezující podmínkou je, že příjmy oprávněné osoby spolu s jinou osobou sdílející s ní společnou domácnost (zpravidla druhý rodič) nepřesahují

2,2násobu životního minima. Výše náhradního výživného odpovídá výživnému stanovenému rozhodnutím soudu, nesmí však převýšit 1,2násobek životního minima pro nezletilé dítě. O poskytnutí náhradního výživného rozhoduje Úřad práce, sociálních věcí a rodiny ve správním řízení. Ten také má oznamovací povinnost vůči orgánům činným v trestním řízení pro podezření ze spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy, pokud už tak neučinila oprávněná osoba nebo jiný žadatel o poskytnutí náhradního výživného.⁸⁹

6.2. Polsko

V polském trestním zákoně⁹⁰ nalezneme trestný čin odpovídající zanedbání povinné výživy pod čl. 209. Trestný je ten, kdo se vytrvale vyhýbá povinnosti pečovat o nejbližší nebo jinou osobu, která mu byla uložena zákonem nebo soudním rozhodnutím, tím, že nepřispívá na její živobytí a ohrožuje tím uspokojení základních životních potřeb. Pachateli hrozí trest pokuty, omezení osobní svobody nebo odnětí svobody až na dva roky. Zajímavostí je, že trestní stíhání se zahajuje na návrh poškozeného, orgánu sociální pomoci nebo orgánu, který činí úkony vůči dlužníkovi výživného. Pokud však byly poškozenému přiznány příslušné rodinné dávky nebo peněžní plnění, vyplácené v případě neúčinnosti exekučního vymáhání výživného, stíhání se zahajuje z moci úřední.

6.3. Rusko

Ruský trestní zákoník⁹¹ upravuje v 20. hlavě trestné činy proti rodině a mládeži. Ustanovení § 156 nazvané „Neplnění povinností výchovy nezletilého“ stanoví trestní odpovědnost rodiče nebo jiné osoby za neplnění nebo nedostatečné plnění povinností výchovy nezletilého. Vedle toho je odpovědný pedagogický pracovník nebo jiný zaměstnanec vzdělávacího, výchovného nebo léčebného zařízení, který je povinen

⁸⁹ § 2 odst. 1, § 4, § 5, § 11, § 12 odst. 4 zákona č. 201/2008 Z. z., o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z., o rodine a o zmene niektorých iných zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. a zákona č. 554/2008 Z. z.

⁹⁰ Kodeks karny - Dz.U. 1997 nr. 88 poz. 553

⁹¹ Trestní zákoník Ruské federace, přijat Státní dumou dne 24. května 1996, schválen Radou federace dne 5. června 1996, podepsán Prezidentem Ruské federace dne 13. června 1996 č. 63-FZ (Sbírka zákonů Ruské federace, 1996, č. 25 § 2954; 2002, č. 11, § 1021; č. 19, § 1793, § 1795), citováno z publikace Institutu pro kriminologii a sociální prevenci Praha, 2003, ISBN 80-7338-019-6, neoficiální překlad I.T.C. Jan Žižka, www.kriminologie.cz

vykonávat dohled nad nezletilým, pokud je toto jednání spojeno se surovým zacházením s nezletilým. Na to navazuje ustanovení § 157 nazvané „Úmyslné vyhýbání se úhradě prostředků na zaopatření dětí nebo práce neschopných rodičů“. Trestný je jednak rodič, který se zlovolně vyhýbá placení výživného na nezletilé děti nebo na zletilé práce neschopné potomky, které mu bylo uloženo rozhodnutím soudu, jednak zletilý práce schopný potomek, který se vyhýbá placení výživného práce neschopným rodičům. V obou případech zákon stanoví sazbu 120 až 180 hodin povinných prací nebo nápravné práce až na jeden rok nebo vězení do tří měsíců. Je zde zřejmý důraz na tresty spojené s povinností pracovat s předpokladem dodatečné úhrady dlužného výživného oproti trestu odnětí svobody.

6.4. Německo

Německý trestní zákon⁹² upravuje trestní postih zanedbání povinné výživy ve 12. oddílu (hlavě) zvláštní části z celkových třiceti oddílů nazvané „Trestné činy proti osobnímu stavu, manželství a rodině“. Skutková podstata § 170 odst. 1 „Porušování vyživovací povinnosti“ je poměrně obecná. Trestně odpovědný je ten, kdo se (úmyslně) vyhýbá své zákonné vyživovací povinnosti tak, že životní potřeby oprávněného jsou ohroženy nebo bez pomoci jiného by ohroženy byly. Zákon za toto jednání předpokládá trest odnětí svobody až na tři léta nebo peněžitý trest. Druhý odstavec téhož ustanovení postihuje jednání otce nenarozeného dítěte, který má vůči těhotné ženě vyživovací povinnost a tuto povinnost zavrženímhodným způsobem zatají a v důsledku toho způsobí přerušování těhotenství. Tento trestný čin předpokládá uložení trestu až na pět let.

S vyhýbáním se vyživovací povinnosti souvisí též trestný čin dle § 169 nazvaný „Falšování osobního stavu“, který postihuje jednání, jímž pachatel chce zatajit původ (svého) dítěte tím, že je podstrčí nebo uvede nepravdivé údaje příslušné matrice k určení osobního stavu dítěte.

V Německu platí rovněž právní úprava zajišťující prostředky na výživu, pokud povinná osoba výživné neplatí. Je jím od 1.1.1980 zákon o zálohách na výživné (Unterhaltsvorschussgesetz), podle něhož dítě mladší 12 let může dostávat zálohové

⁹² StGB, Strafgesetzbuch, zákon ze dne 15.05.1871, ve znění znovu vyhlášeném 13. 11.1998 (BGBl. I S. 3322)

výživné po dobu maximálně šesti let ve výši 180 EUR, resp. 133 EUR (dítě do šesti let věku), pokud (zjednodušeně řečeno) nedostává výživné od jednoho z rodičů.⁹³

6.5. Rakousko

Rakouský trestní zákon⁹⁴ obsahuje ve své zvláštní části celkem 25 oddílů (hlav), 9.oddíl je nazván „Trestná jednání proti manželství a rodině“. Zde nacházíme rovněž postih za porušování vyživovací povinnosti v ustanovení § 198. Trestný je dle odstavce 1 ten, kdo rodinným právem založenou vyživovací povinnost hrubě porušuje a tím způsobí, že výživa nebo výchova oprávněného je ohrožena nebo by bez pomoci jiné strany byla ohrožena. Trestní sazba je zde odnětí svobody do šesti měsíců. Vyživovací povinnost je obzvláště porušována, pokud pachatel upustí od získání obživy, která by mu umožnila plnění vyživovací povinnosti. Přísněji trestné je dle odstavce 2 jednání pachatele, pokud čin opakuje, nebo jeho čin má za následek podstatné poškození zdraví, tělesného nebo duševního vývoje oprávněného. Zde zákon stanoví trest odnětí svobody až na dvě léta, je-li následkem takového činu smrt oprávněného, až na tři léta. S účinností od 1.1.2011 přibyl do popisovaného ustanovení ještě odstavec 3 upravující zánik trestnosti pro účinnou lítost. Její podmínky jsou splněny, jestliže pachatel dodatečně před koncem jednání o návrhu na stíhání zcela svou vyživovací povinnost splní. Zajímavostí je, že příslušné ustanovení trestního zákona bylo změněno zákonem o konsolidaci veřejných rozpočtů spolu s dalšími úpravami civilního, trestního i procesního práva, kterými má dojít k zefektivnění pracovní kapacity soudů a v konečném důsledku k úsporám veřejných prostředků na jejich financování.

I v Rakousku nalezneme zvláštní právní úpravu zajišťující prostředky na výživu nezletilého, pokud povinná osoba svou povinnost neplní. Je jím zákon o zálohových platbách na výživné z 6.11.1985.⁹⁵ Nejde však o dávky náležející do systému sociálního jako na Slovensku, o jejím přiznání nerozhodují úřady, nýbrž soudy.

⁹³ Das Unterhaltsvorschussgesetz, zákon účinný od 1.1.1980, ve znění znovu vyhlášeném 17. 7. 2007 (BGBl. I S. 1446)

⁹⁴ StGB, Strafgesetzbuch, zákon z 23. 1. 1974 (BGBl. Nr. 60/1974)

⁹⁵ Bundesgesetz Nr. 451/1985 BGBl., über die Gewährung von Vorschüssen auf den Unterhalt von Kindern (Unterhaltsvorschussgesetz)

6.6. Shrnutí

Popisované právní úpravy trestněprávního postihu neplnění vyživovací povinnosti na Slovensku, v Polsku, Rusku, Německu a Rakousku dokládají, že prostředky práva rodinného stanoví vyživovací povinnost, včetně civilních způsobů jejího vymožení v případě neplnění, nejsou dostatečnou ochranou společnosti před těmito případy. Role trestního práva přes obecně zastávaný princip subsidiarity trestní represe (*ultima ratio*) je a zůstane zřejmě nezastupitelná. Jednotlivé úpravy se liší spíše v detailech, kdy už nastupuje trestní odpovědnost, v přísnosti sankcí, v tom, kdo iniciuje trestní stíhání, nicméně množství takto spáchaných trestných činů přináší další problémy. Jsou jimi počty odsouzených, kteří tyto činy páchají opakovaně, a proto jsou jim zpravidla ukládány tresty odnětí svobody. Jejich podíl mezi odsouzenými je dalším negativním jevem, zejména s přihlédnutím k tomu, že často během výkonu trestu nepracují a jejich dluhy na výživném dále vzrůstají. Orgány činné v trestním řízení jsou tímto druhem kriminality dosti zatíženy, proto zákonodárce hledá další řešení, např. upravuje podmínky účinné lítosti, ovšem znatelnějším trendem je snaha zajistit prostředky potřebné k výživě oprávněných osob po dobu, kdy povinný své povinnosti neplní, náhradním způsobem z veřejných prostředků.

7. Úvahy de lege ferenda

7.1. Obecné úvahy

Tématem mé diplomové práce je popis pozitivní právní úpravy trestněprávních důsledků neplnění vyživovací povinnosti primárně náležející do oblasti rodinného práva. Snažila jsem se úkol pojmout od historického vývoje této úpravy, přes zahraniční srovnání až po právní úpravu platnou a účinnou v současné době. Ta byla přijata teprve nedávno. Nový trestní zákoník je účinný jen něco málo přes dva roky. Úvahy de lege ferenda, tedy zjednodušeně řečeno, „jak by to mohlo nebo mělo být“, se činí zpravidla s větším časovým odstupem než jsou zmíněné dva roky. Přesto se o ně pokusím.

Na jiném místě své práce jsem doložila jaké jsou základní příčiny toho, že trestných činů zanedbání povinné výživy je pácháno poměrně velké množství. Ke snížení tohoto počtu nevede ani zpřesňování, ani zpřísnování dané skutkové podstaty, včetně poměrně benevolentních podmínek pro to, aby se pachatel vyhnul trestnímu stíhání a případnému odsouzení tím, že dodatečně uhradí dlužné výživné a jeho čin nemá trvale nepříznivé následky. Vzhledem k tomu, jaká je pravidelná délka trestního stíhání do vyhlášení rozsudku soudem prvního stupně, dá se zpravidla počítat s dobou několika, spíše více, měsíců. Ani to nevede z větší části k zásadnímu snížení počtu odsouzených, kteří se pak ocitnou v přeplněných věznicích a zde tvoří nikoliv nepodstatnou část vězeňské populace. To je další negativní faktor, který se projevuje v tom, že řada odsouzených pachatelů se výkonem trestu odnětí svobody nenapraví a páchá znovu stejnou trestnou činnost za podmínek recidivy. Při poměrně nízké zaměstnanosti odsouzených a jejich dalších závazcích (náklady výkonu trestu, náhrady škody, pokuty, peněžité tresty) se zpravidla nedaří ani dluh na výživném snižovat. Vypadá to jako bludný kruh. Ukládání jiného druhu trestu než odnětím svobody části pachatelů trestného činu zanedbání povinné výživy prostě nepřichází v úvahu, jeho negativa (nejen ve vztahu k odsouzenému pachateli) však mohou převažovat. Co je však nejpodstatnější, zájem nezletilého dítěte na řádném zajištění jeho výživy zůstává dlouhodobě neuspokojen a může se nepříznivě projevit na jeho dalším vývoji.

Z těchto důvodů si myslím, že alespoň částečným řešením by mohly být dvě cesty. Jednak motivace odsouzeného k nepodmíněnému trestu odnětí svobody k předčasnému (podmíněnému) propuštění z výkonu tohoto trestu. Upravit by se mohly zákonné důvody podmíněného propuštění podobně jako jsou u účinné lítosti. Odsouzený by mohl být předčasně propuštěn z výkonu trestu, pokud by dodatečně uhradil dlužné výživné a jeho čin neměl trvale nepříznivé následky. To by jej mohlo vést k většímu zájmu o práci během výkonu trestu, aby tak získal potřebné prostředky.

Naznačený způsob by podle mého názoru i v případě zavedení řešil problém jen zčásti. Proto si myslím, že je úkolem státu převzít na svá bedra v zájmu nezletilých dětí a jejich fyzického, psychického, morálního i sociálního rozvoje část odpovědnosti a vytvořit systém zálohového či náhradního výživného, které by bylo poskytováno oprávněným osobám v situaci, kdy povinné osoby přes právní zákroky, včetně trestněprávních, svou vyživovací povinnost neplní. Inspirací zde mohou být zahraniční právní úpravy (Slovensko, Německo), které jsem ve stručnosti popsala v kapitole věnované zahraničnímu srovnání. Nejde o úplnou novinku. V nedávné minulosti byly učiněny legislativní pokusy o schválení podobné úpravy i u nás, bohužel neskončily úspěšně. Pokusím se je stručně představit.

7.2. Návrhy zákona o náhradním výživném

V posledním desetiletí byla ze strany jednotlivých zákonodárců činěna snaha řešit nevyhovující situaci přijetím zvláštní veřejnoprávní úpravy poskytování náhradního výživného. Prvním pokusem byl návrh zákona o náhradním výživném předložený skupinou šesti poslankyň v čele s poslankyní Janou Volfovou na počátku roku 2001 (sněmovní tisk 848, Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, 2001, IV.volební období 1998-2002).⁹⁶ Návrh sice přes snahu o zamítnutí prošel do 2.čtení, byl projednán ve dvou výborech s vážnými výhradami k nepropracovanosti a v listopadu 2001 byl navrhovatelkami vzat zpět.

⁹⁶ <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&T=848>

Podruhé byl návrh zákona o náhradním výživném předložen samotnou poslankyní Annou Čurdovou v dubnu 2005 (sněmovní tisk č. 964, Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, V.volební období 2002-2006).⁹⁷ V rámci legislativního procesu s návrhem vyslovila nesouhlas vláda. Argumentovala tím, že nárok , který by ze zákona vznikl neúplným rodinám, kde jeden z rodičů neplní vyživovací povinnost, by vytvořil prostředí, v němž by rodiče měli menší odpovědnost za zachování úplné rodiny, za výživu svých dětí v případě jejího rozpadu a tyto povinnosti by nesl stát. Návrh byl přesto Poslaneckou sněmovnou schválen, Senát jej sice zamítl, ale Sněmovna jej znovu přehlasovala. Zákon ale nakonec přijat nebyl, neboť jej v červnu 2006 vetoval prezident republiky s podobnou argumentací jako předtím vláda. Mezitím skončilo funkční období Poslanecké sněmovny, a tak legislativní proces zůstal nedokončen.

Na počátku roku 2007 předložila skupina devíti poslankyň a poslanců Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky obsahově prakticky stejný návrh zákona o náhradním výživném a změně některých souvisejících zákonů (sněmovní tisk č. 132, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2007, V.volební období 2006-2010).⁹⁸ Za skupinu navrhovatelů jednala poslankyně Anna Čurdová. Návrh v obecné části důvodové zprávy poskytl řadu konkrétních demografických údajů a též popisoval stav vymahatelnosti práva na plnění vyživovací povinnosti. I když nejde o údaje úplně aktuální, je možno některé pro ilustraci stavu ocitovat:

„V České republice je v přepočtu na počet obyvatel nejvyšší rozvodovost v Evropě. Na tisíc obyvatel připadají tři rozvody. Ročně je rozvedeno kolem 30 tis. manželství. Počet rozvedených manželství s nezletilými dětmi kulminoval v roce 1996, kdy bylo rozvedeno 23 438 manželství, tedy 71 % ze všech povolených rozvodů. V posledních dvou letech je rozváděno řádově 20 tis. manželství s dětmi a jejich podíl na všech rozvodech činí přibližně 65 %. Nejčastěji se rozvádějí manželství s jedním dítětem (58%), se dvěma dětmi 37 %, s třemi a více dětmi 5 % manželství.

⁹⁷ <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&T=964>

⁹⁸ <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&T=132>

V roce 2003 bylo v ČR evidováno 343 tis. neúplných rodin se závislými dětmi, včetně studujících ve věku do 26 let. Podle statistických údajů za rok 2001 (zaokrouhlováno) činil počet neúplných rodin s jedním dítětem 222 tis. (65 %), se dvěma dětmi 102 tis. (30 %) se třemi a více dětmi 19 tis. (6 %). Na výživné od druhého rodiče, event. obou má právní nárok kolem 350 tisíc dětí. Soubor neúplných rodin není složen jen z rozvedených rodičů, ale i ovdovělých nebo neprovdaných matek.

Nárůst agendy soudů v péči o nezletilé děti je výrazný. Zatímco v roce 1990 bylo ve věci výchovy a výchovných opatření rozhodováno o 64 tis. právech, v roce 2003 téměř o 90 tis. Počet rozhodnutí o výživném přesáhl hranici 100 tis. v roce 1999 a v roce 2003 dosáhl počtu 110 tis. V řízení o výchově byly nezletilé děti v roce 2003 svěřeny do výchovy 21 369 matkám a 1 807 otcům. Tomu odpovídají i počty rozhodnutí o výživném, které bylo uloženo druhému z rodičů. Vyživovací povinnost byla uložena 19 363 otcům a 1 807 matkám. Délka soudního řízení ve věci výchovy a výživy se několik let po sobě jdoucích pohybuje nejčastěji mezi 2-3 měsíci (4 tis. věcí), dalších 4 tisíce věcí bývá vyřízeno do 12 měsíců. Na více než 2 roky se řízení každoročně prodlužuje přibližně v 500 případech.⁹⁹

I v tomto případě vyslovila vláda s návrhem zákona nesouhlas. Tentokrát zdůraznila, že návrh je v rozporu s principy zvyšování odpovědnosti za sebe sama a svou rodinu a deetatizace soukromého života. Upozornila též na to, že zákon by mohl být vnímán jako projev rezignace státu stav vymáhání práva a dále na rozpočtovou náročnost zákona. Návrh prošel všemi čteními a byl Poslaneckou sněmovnou v říjnu 2007 zamítnut.

Zatím posledním pokusem byl návrh čtyřiceti dvou poslankyň a poslanců opět pod vedením poslankyně Anny Čurdové z května roku 2009 na vydání zákona o vyživovací povinnosti k nezaopatřeným dětem a o změně některých souvisejících zákonů, zkráceně zákon o výživném (sněmovní tisk č. 849, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2009, V.volební období 2006-2010).¹⁰⁰

⁹⁹ <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=10770>

¹⁰⁰ <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&T=849>

V důvodové zprávě k návrhu bylo mimo jiné připomenuto, že v bývalém Československu obdobná právní úprava již existovala, a to v zákoně č. 57/1948 Sb., o zálohování výživného dětem, později pak v zákoně č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže. Tento zákon byl pak zrušen zákonem o rodině č. 94/1963 Sb.

Tentokrát nebylo obsahem návrhu zákona jen vytvořit institut náhradního výživného v podobě sociální dávky, o jejímž přiznání by rozhodoval úřad, ale zároveň navrhoval stanovit pro potřeby soudního rozhodování o výživném tzv. minimální výživné ve výši stanovené zákonem a návazně nařízením vlády, navíc s možností pravidelné valorizace. Vláda opět vyslovila zásadní nesouhlas s předloženým návrhem. Jednak zopakovala předešlé výhrady, dále pak kritizovala roztržitost, nepromyšlenost a nekoncepčnost úpravy a upozornila na to, že by takto mohlo být neústavně zasahováno do soudního rozhodování. První čtení v Poslanecké sněmovně proběhlo v lednu 2010, návrh projednal ještě jeden z výborů, ale do konce funkčního období Sněmovny v polovině roku 2010 se na program tento návrh nedostal, a tak opět skončil neúspěšně.

7.3. Shrnutí

Podrobně jsem popsala v předchozím odstavci dosavadní snahy o částečné řešení tohoto problému. Dodat je třeba, že s návrhy pravidelně přicházejí poslanci levice, kteří více zdůrazňují „opatrovnickou“ roli státu, s nesouhlasem pak zástupci pravice, kteří naopak zdůrazňují odpovědnost jednotlivce za sebe a svou rodinu a nechtějí, aby stát do těchto v podstatě soukromoprávních poměrů zasahoval. Zejména kritizují fakt, že náhradní výživné by bylo koncipováno jak nevratná sociální dávka, která by se navíc nevymáhala po povinném rodiči, za jehož porušování povinnosti poskytovat výživné by stát „zaskakoval“.

S některými popsány výhradami se dá jistě souhlasit, ale přesto si myslím, že opustit myšlenku náhradního či zálohového výživného by nebylo správné. Jde o to, pomoci tomu nejslabšímu v systému vzájemných práv a povinností, to je nejčastěji nezletilému dítěti, které si samo prosazení svého práva nezjedná. Ono samo navíc

nezavinilo, že jeho rodiče spolu nežijí, přetrvávají u nich často nepřátelské vztahy a dítě je bráno jako nástroj k jejich řešení. Jestliže stát přijal zákon o poskytování peněžité pomoci obětem některých trestných činů, neměl by zapomínat na to, že oběti jsou i zde, v oblasti, na kterou zmíněný zákon nedopadá. Proto bych doporučovala, aby myšlenka náhradního či zálohového výživného byla znovu diskutována, „očištěna“ od vytýkaných nedostatků a prosazena.

8. Statistiky

Trestný čin zanedbání povinné výživy se v této části práce pokusím kvantifikovat, abych dokumentovala, že nejde rozhodně o zanedbatelnou část celkové páchané kriminality. Údaje jsou čerpány z Ročenky kriminality každoročně oficiálně vydávané Ministerstvem spravedlnosti na základě údajů soudů a státních zastupitelství.¹⁰¹ Vycházela jsem z dosud nejaktuálnější přístupných údajů za rok 2010, vedle toho z údajů zachycujících dlouhodobý vývoj kriminality na tomto úseku.

Ve sledovaném roce bylo v České republice odsouzeno celkem 70 651 pachatelů, kteří se dopustili 128 093 trestných činů. Za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona bylo odsouzeno 8 656 pachatelů, což tvoří historicky dosud největší podíl 12,1 %. Pro srovnání, v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století se podíl odsouzených za tento trestný čin pohyboval zhruba mezi 1 % až 2 %. Pokud jde o uložené tresty v daném roce, 1 197 pachatelům byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody (13,8 %), 6457 pachatelům podmíněný trest odnětí svobody (74,5 %). Ve srovnávaném období sedmdesátých a osmdesátých let naopak většinou byly ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody (58 % až 75 % pachatelů).

Údaj o vysokém podílu podmíněných trestů by nasvědčoval úvaze, že pachatelé trestného činu zanedbání povinné výživy nejsou příliš „narušení“, ale nikoliv nevýznamná část těchto trestů je přeměněna na nepodmíněný trest pro neplnění podmínek stanovených pachateli v rozsudku. Ačkoliv nemám konkrétní údaje, dovozují to z podílu tzv. recidivistů na páchané kriminalitě. Jestliže v roce 2010 bylo ve výkonu trestu odnětí svobody přibližně 22 000 osob a Policie ČR stíhala v témže roce za trestný čin zanedbání povinné výživy 13 367 osob, které označila za recidivisty,¹⁰² je zřejmé (i s přihlédnutím k tomu, že ne všichni stíhaní jsou následně

¹⁰¹ <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html?jsessionid=1a067741d1dcbda7f33974fece7b>

¹⁰² Recidivistou podle policejní statistiky je pachatel úmyslného trestného činu, který byl již za jiný (jakýkoliv) trestný čin dříve pravomocně odsouzen. Problémem je, že výklad pojmu recidivista není v jiných resortních statistikách totožný.

odsouzení), že pachatelé těchto trestných činů často selhávají a původně uložený výchovný trest se májí účinkem.¹⁰³

Jestliže srovnáme ukládání trestů u všech odsouzených, byl nepodmíněný trest odnětí svobody uložen v roce 2010 16,8 % pachatelů, podmíněný trest 63,1 % pachatelů, peněžitý trest 4,9 % pachatelů a trest obecně prospěšných prací 10,5 % pachatelů. V sedmdesátých a osmdesátých letech byl nepodmíněný trest ukládán dlouhodobě zhruba 33 % pachatelů, podmíněný trest 40 % pachatelů, trest obecně prospěšných prací v té době trestní zákon neobsahoval.

Z těchto údajů lze učinit závěr, že před rokem 1990 byla trestní politika orientována značně represivně, když podíl nepodmíněných trestů tvořil třetinu, ovšem ohledně pachatelů trestného činu zanedbání povinné výživy byl přístup ještě přísnější. A to přesto, že podíl tohoto druhu trestné činnosti byl v celkovém objemu spíše zanedbatelný (1 % až 2 %), ovšem od roku 1990 trvale vzrůstá a dnes tvoří významných 12 %.

Mezi odsouzenými pachateli v roce 2010 bylo 11 % žen. Pokud jde o věkovou skladbu, nejčastěji tento trestný čin páchají osoby ve věku 30 až 49 let. Zajímavý je též údaj o počtu osob, které byly soudem zproštěny obžaloby nebo bylo jejich stíhání zastaveno. Ve sledovaném období to bylo 27 % případů u trestního stíhání za trestný čin dle § 213 předešlého tr. zákona a 21 % případů stíhání pro trestný čin dle § 196 nyní účinného trestního zákoníku. Ačkoliv nejsou k dispozici přesné důvody zproštění či zastavení trestního stíhání, lze předpokládat, že se tak stalo v důsledku naplnění podmínek účinné lítosti dle § 214 tr. zákona. Z toho je patrné, že významná část pachatelů v důsledku probíhajícího trestního stíhání přece jen dodatečně svou vyživovací povinnost splní.

¹⁰³ Marešová, A. - Cejp, M. - Martinková, M. - Scheinost, M. - Vlach, J.: Analýza trendů kriminality v roce 2010. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, str. 16-17, ISBN 978-80-7338-117-2

9. Kriminologická část – dopady do života obětí

9.1. Obecné poznámky

Kriminologie je věda o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole. Jde o vědu empirickou, tzn. zaměřenou na poznávání reálných jevů a okolností související s kriminalitou. Jako věda musí být přísně neutrální a nestranná a za pomoci teoretických postupů a empirických metod zkoumat kriminalitu, její příčiny, projevy a latenci, pachatele, oběť a jejich vzájemný vztah, sankční systémy a jejich účinnost, formální sociální kontrolu kriminality uskutečňovanou prostřednictvím orgánů trestní justice, neformální sociální kontrolu, společenské procesy kriminalizace a viktimizace, prevenci a veřejné mínění o kriminalitě.¹⁰⁴

Kriminalita je jistě jevem narušujícím harmonický vývoj společnosti, tedy jevem škodlivým. Narušuje základní pravidla společenského řádu a lidského soužití, působí značné materiální i jiné škody, způsobuje jednotlivým obětem zločinu újmy, vyvolává atmosféru strachu, nejistoty a nedůvěry. Proto, aby se s kriminalitou dalo úspěšně bojovat, je zapotřebí ji nejen popsat, ale pokusit se nalézt a vysvětlit její příčiny. To je úkolem kriminologie, přičemž její pohled není úzce zaměřen jen na samotný zločin, ale i další sociálně patologické jevy, jakými jsou např. alkoholismus, toxikománie, prostituce, a v neposlední řadě i rozvodovost. Tyto a další jevy předcházejí kriminalitě nebo jsou jejím průvodním znakem.

Do předmětu kriminologie náleží, jak už bylo uvedeno, i zkoumání obětí trestných činů. Nauka o tom se nazývá viktimologie a je řazena do kriminologie jako její součást. Úkolem kriminologie a v jejím rámci viktimologie je získávání poznatků o kriminalitě a jejích souvislostech, tak, aby bylo proti kriminalitě účinně bojovat a udržet ji ve společensky přijatelných mezích. Slouží především zákonodárci k tomu, aby volil odpovídající preventivní strategie v boji s kriminalitou a vedle toho legislativní opatření v trestním právu hmotném i procesním, což znamená, aby např.

¹⁰⁴ Kuchta, J., Válková, H.: Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2005, str. 2

zvolil rozsah trestní odpovědnosti, systém sankcí, procesní postavení obětí trestných činů (obětí), apod.¹⁰⁵

9.2. Zanedbání povinné výživy jako sociálně patologický jev

V literatuře se upozorňuje na skutečnost, že kriminalita mládeže a kriminalita proti mládeži spolu úzce souvisí, jinak řečeno, mnozí mladí pachatelé dříve, než spáchali trestný čin, byli sami obětí kriminality v dětském věku.¹⁰⁶ I když bohužel v České republice neexistuje ucelený a dlouhodobě sledovaný a vyhodnocovaný přehled trestné činnosti páchané na dětech a mladistvých, je zřejmé z obecných statistik kriminality (viz 6. kapitola této práce), že trestný čin zanedbání povinné výživy patří dlouhodobě k nejčastěji páchanému trestnému činu v této kategorii. Nejen to, ve srovnání se situací v sedmdesátých a osmdesátých letech prudce stoupl podíl tohoto druhu kriminality na jejím celkovém množství.

O neplnění vyživovací povinnosti platí vše, co bylo výše uvedeno k předmětu kriminologie i viktimologie. Fungování či nefungování rodiny jako základní společenské jednotky je předmětem zájmu dalších vědních disciplín, především sociologie. Vysoká rozvodovost je oním faktorem, který se negativně projevuje na vzniku kriminality proti mládeži, tedy takového typu kriminality, kde předmětem útoku jsou jako jednotlivci děti a mladiství. Trestní právo jim musí garantovat ochranu jejich práv před neplněním povinností ze strany zejména rodičů, v daném případě postihovat chování těch, kteří mají zákonnou povinnost o dítě pečovat, vychovávat je a vyživovat a tuto povinnost neplní či se jejímu plnění dokonce úmyslně vyhýbají.

V případech nezaopatřených dětí neplnění vyživovací povinnosti a její nedobytnost představuje závažný problém spočívající v ohrožení řádného vývoje dítěte, a to jak pro finanční nedostupnost vzdělávacích, sportovních a kulturních aktivit nutných k rozvoji dítěte, tak maximální pracovní vytíženost rodiče, který má nezletilé dítě či děti svěřeny do své výchovy, což jsou s ohledem na rozhodovací praxi

¹⁰⁵ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha, 2001, str. 26

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 381-383

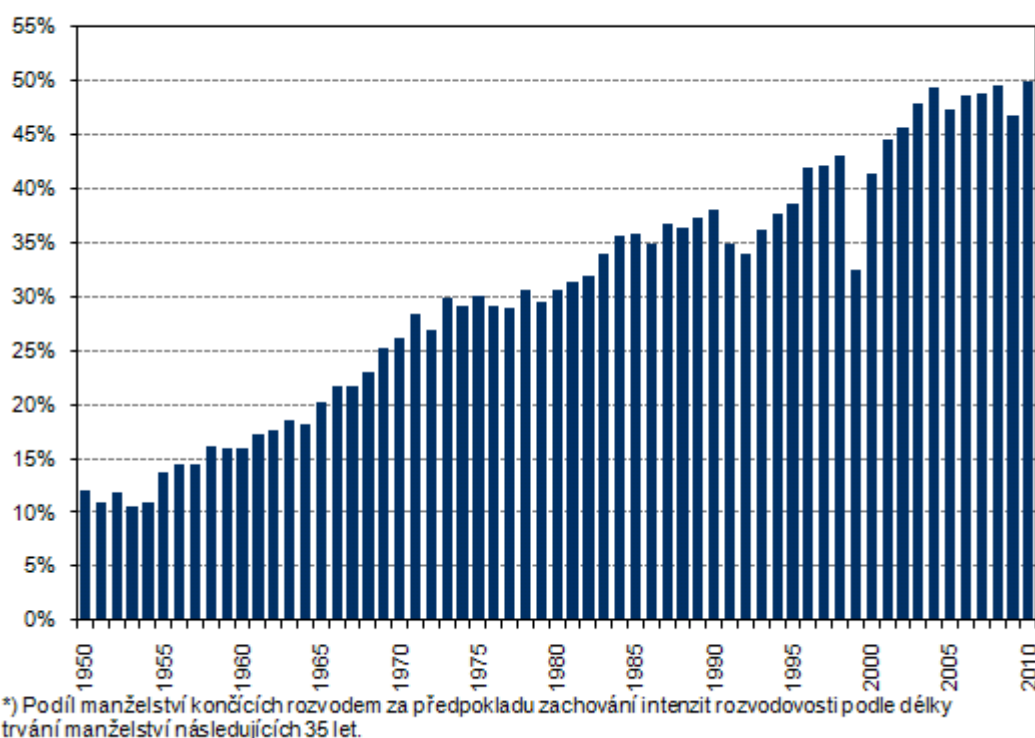
opatrovnických soudů převážně matky. K ohrožení řádného vývoje dítěte přispívá i chudoba neúplných rodin. Známa je neochota zaměstnavatelů najít pro osamělé matky odpovídající pracovní zařazení, o jejich platovém ohodnocení nemluvě. S mimořádnými problémy je tak zajišťováno zabezpečení alespoň základních potřeb dětí - bydlení, stravy a ošacení. Výživné tedy chybí nejen k uhrazení běžných potřeb dítěte, ale i dalších potřeb prospěšných k jeho všestrannému rozvoji. Nejde přitom jen o ekonomickou stránku věci. Frustrace pramenící z nedostatku vzrůstá i tím, že děti mnohdy „neobstojí“ ve srovnání se svými spolužáky a dalšími vrstevníky v konzumně orientované společnosti, neboť nedisponují tím, čím ostatní (nejen ošacení, sportovní potřeby, ale i předměty sloužící ke komunikaci a zábavě, trávení volného času) a tím se mohou stát předmětem posměchu, pohrdání a postupné sociální izolace či dokonce vlastní kriminality.

Namísto harmonického rozvoje v úplné rodině s oběma rodiči jsou nezletilé děti od útlého věku konfrontovány se spory mezi nimi, které bohužel mnohdy rozvodem nekončí a pokračují dál v podobě „souboje“ o určení výchovného prostředí, styku druhého z rodičů s dítětem a v neposlední řadě i o výši výživného. Navykají tak pocitu, že se s jedním z rodičů musí soudit o peníze, dokazovat, že je potřebují, slyšet argumenty, proč je nemohou dostat, procházet úřady, institucemi, soudy, snášet opakované dotazy, šetření sociálních pracovníků o poměrech v rodinném soukromí, domáhat se skutečného zaplacení či doplacení již stanoveného výživného, atd.

Z publikovaných dat bohužel neplyne naděje na obrat. Neblahý trend stále se zvyšujícího počtu rozvodů manželství za posledních šedesát let výmluvně ukazuje graf zpracovaný Českým statistickým úřadem:¹⁰⁷

¹⁰⁷ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrna_rozvodovost_v_letech_1950_2010

Úhrnná rozvodovost^{*)} v letech 1950-2010

Z jiného dokumentu zpracovaného Českým statistickým úřadem vyplývá, že průměrná délka manželství končících rozvodem a v němž jsou nezletilé děti, činí 12 let.¹⁰⁸ Z toho plyne, že podíl neúplných rodin s nezletilými dětmi je a určitě i dále zůstane velkým problémem. I odtud lze nacházet pochopení pro iniciativy k legislativnímu řešení této situace v podobě zákonů o zálohovém či náhradním výživném (viz 8. kapitola této práce- úvahy de lege ferenda a aktuální vývoj legislativy).

¹⁰⁸ [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/69003B9D44/\\$File/rozvody.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/69003B9D44/$File/rozvody.pdf)

10. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala problematikou trestněprávních následků neplnění vyživovací povinnosti, konkrétně rozbořem trestného činu zanedbání povinné výživy.

Nejprve jsem se snažila vymezit základní pojmy vztahující se ke zkoumanému trestnému činu, které mají ovšem svůj legislativní základ v normách mimo trestní právo, tedy pojmu výživné, vyživovací povinnost a právo na výživné, řízení o výživném, druhy vyživovací povinnosti, apod.

Před vlastním rozbořem současné právní úpravy jsem považovala za vhodné seznámit se s historickým vývojem regulace vyživovací nebo dříve nazývané alimentační povinnosti, a to připomenutím předešlých zákonů obsahujících skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy.

Těžištěm práce je platná právní úprava, tedy rozbor trestného činu zanedbání povinné výživy tak, jak je zakotven v § 196 nového trestního zákoníku, a to včetně navazujícího ustanovení § 197 o zániku trestnosti tohoto činu v důsledku splnění podmínek tzv. účinné lítosti.

V návaznosti na to jsem vybrala z mnoha některá významnější rozhodnutí Nejvyššího soudu a dalších soudů, v nichž byly vyloženy jednotlivé znaky zkoumaného trestného činu tak, jak je v praxi v průběhu minulých let až do současnosti na něj nahlíženo.

Pro srovnání a ilustraci jsem stručně popsala trestněprávní úpravu v okolních státech, konkrétně na Slovensku, v Polsku, Rusku, Rakousku a Německu. Domácí zkušenosti včetně statistických údajů o stavu a vývoji kriminality tohoto druhu a zahraniční úpravy se staly základem pro úvahy de lege ferenda.

Poslední kapitolu jsem věnovala kriminologickým aspektům věci a pohledu na dopady do života obětí těchto trestných činů.

Pokud bych se měla pokusit o shrnutí zjištěných poznatků, myslím si, že stav a vývoj kriminality ohledně trestného činu zanedbání povinné výživy je dlouhodobě nepříznivý. Problémem přitom není právní úprava, ani rozhodovací praxe trestních soudů. Nijak se nevymyká ani předešlému historickému vývoji, ani vývoji v okolních státech. Ostatně při nedávné rekodifikaci trestního práva hmotného nebyl trestný čin zanedbání povinné výživy předmětem zásadní revize, ale jen jistého upřesnění a zpřísnění. Důvodová zpráva konstatovala, že úprava je dosti stabilní. Zůstala použitelná i po desetiletí vydávaná judikatura. Obdobně ustálená je i úprava vyživovací povinnosti v právu rodinném.

Příčiny nedobrého stavu je tedy nutno hledat jinde. Jsou jimi především vysoká rozvodovost a navazující problémy neúplných rodin, jejich ekonomické a sociální situace. To je problém pochopitelně zcela mimo rámec trestněprávních možností řešení. Za této situace pak i při existenci netrestních právních prostředků ke stanovení výživného a jeho vymáhání od povinných osob, které svou povinnost dobrovolně neplní, nemůže stát zřejmě přehlížet faktický stav a rezignovat na hledání dalších možností k reálné ochraně práv oprávněných osob. Protože jde nejčastěji o nezletilé děti, jejichž ochrana je zvláště důležitá, možnou cestou může být doplnění systému o instituty zálohového či náhradního výživného tak, jak je to viditelné i v některých okolních zemích.

* * *

11. Seznam použitých zkratek

ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
tr. zák., tr. zákon	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
tr. řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
obč. zákoník	zákon č. 40/1964 Sb.
nový obč. zákoník	zákon č. 90/2012 Sb.

..

12. Seznam použité literatury

A. Učebnice, komentáře, monografie

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009

Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. §140-421 komentář. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-178-9

Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, ISBN 80-7179-182-2

Miříčka, A.: Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. 1.vydání. Praha: Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“, 1934

Solnař, V.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1.vydání. Praha: Nákladem knihovny sborníku vět právních a státních, 1948

Komise pro reformu československého trestního zákona: Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. 1.vydání. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926

Matys, K.: Trestní zákon komentář. Část obecná. 2.vydání. Praha: Panorama, 1980

Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1998, ISBN 80-7179-198-9

Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, ISBN 80-7179-813-4

Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, ISBN 80-86432-08-4

Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, 3.vydání, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk. Brno, 2006

Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1962

Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-047-8

Novotný, O., Vokoun, R. a kol. Trestní právo hmotné-II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a.s., 2007

Marešová,A. - Cejp,M. - Martinková, M. - Scheinost,M. - Vlach, J.: Analýza trendů kriminality v roce 2010. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, ISBN 978-80-7338-117-2

B. Články

Říha, M.: K trestnému činu zanedbání povinné výživy. Trestní právo č. 6/2008

Hulmáková, J., Válková, H.: Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku, Trestněprávní revue č. 10/2010

Kocina, J.: Zanedbání povinné výživy, Rodinné listy č. 1/2012

Púry, F.: Souhrn aktuální judikatury VI. Zanedbání povinné výživy, Trestněprávní revue č. 12/1997

Hrachovec, P.: Dodatečné splnění vyživovací povinnosti jako podmínka účinné lítosti, Právní rozhledy č. 6/1999

C. Tuzemské právní předpisy

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 90/2012 Sb., nový občanský zákoník

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

D. Zahraniční právní předpisy

Zákon č. 201/2008 Z. z., o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z., o rodine a o zmene niektorých iných zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. a zákona č. 554/2008 Z. z. (Slovensko)

Kodeks karny - Dz.U. 1997 nr. 88 poz. 553 (Polsko)

Trestní zákoník Ruské federace, přijat Státní dumou dne 24. května 1996, schválen Radou federace dne 5.června 1996, podepsán Prezidentem Ruské federace dne 13. června 1996 č. 63-FZ (Rusko)

StGB, Strafgesetzbuch, zákon ze dne 15.05.1871, ve znění znovu vyhlášeném 13. 11.1998 /BGBl. I S. 3322/ (Německo)

Das Unterhaltsvorschussgesetz , zákon účinný od 1.1.1980, ve znění znovu vyhlášeném 17. 7. 2007 /BGBl. I S. 1446/ (Německo)

StGB, Strafgesetzbuch, zákon z 23. 1. 1974 /(BGBl. Nr. 60/1974/ (Rakousko)

Bundesgesetz Nr. 451/1985 BGBl., über die Gewährung von Vorschüssen auf den Unterhalt von Kindern /Unterhaltsvorschussgesetz/ (Rakousko)

E. Soudní rozhodnutí

Nález Ústavního soudu ze dne 25.2. 2003, sp.zn. II. ÚS 187/02 , sv. 29 Sb. ÚS , č. 26

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.8.2011 sp. zn. 5 Tdo 751/2011

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.4.1991, sp. zn. 11 Tz 19/91, R 22/1992

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11.11. 1998, sp. zn. 5 Tz 136/98

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 26.4.2004, sp. zn. 3 To 88/2004, R 17/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9.6.2004, sp. zn. 7 Tdo 648/2004, Soubor TR NS, sešit 6, č. T 704

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.12. 2003, sp. zn. 7 Tdo 1376/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z e dne 27. 3. 1981, sp. zn. 11 Tz 9/81, R 26/1982

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 11. 2003, sp. zn. 7 Tdo 1281/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.11.1996, sp.zn. 2 Tzn 172/96, R 17/1997

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.3.2001, sp. zn. 5 Tz 7/2001, Soubor NS, sv. 4, č. T 98

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze 14. 11. 1980, sp. zn. 6 Tz 41/80, R 25/1981
Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 15.7. 1994,, sp. zn. 6 Tz 14/94, Právní
rozhledy č. 4/1995, str. 159
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.10. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1074/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.8. 2008, sp. zn. 3 Tdo 760/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.9. 2004, sp. zn. 4 Tz 129/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. 10. 1970, sp. zn. 3 Tz 22/70, R 54/1971

Stanovisko nejvyššího státního zástupce ze dne 27.12. 2004, uveřejněno pod poř. č.
6/2001 Sb. v. s. NSZ

F. Internetové zdroje

<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/092schuz/s092001.htm>
<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&T=848>
<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&T=964>
<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&T=132>
<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=10770>
<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&T=849>
<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html;jsessionid=1a067741d1dcbda7f33974fece7b>
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrna_rozvodovost_v_letech_1950_2010
[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/BF00292F3B/\\$File/400111q441.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/BF00292F3B/$File/400111q441.pdf)
[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/69003B9D44/\\$File/rozvody.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/69003B9D44/$File/rozvody.pdf)

13. Resumé

The crime of evasion of alimony payments

This diploma thesis focuses on the criminological and criminal aspects of the crime of evasion of alimony payments. The topic offers multidisciplinary approach, firmly grounded in family law, especially in the family code. The evasion of alimony payments and its criminal consequences is also connected with describing relevant family law institutes. Following explanation of several key concepts of family and civil law, first part of the thesis deals with the evolvement of legal regulations in Czech legal system during 20th century.

The core part of the thesis describes current legal framework of the crime of evasion of alimony payments, analyses the essential elements of the crime, including the conditions of cessation of culpability by the means of effective repentance. The following chapter examines the most important court decisions interpreting the essential elements of the crime, taking into consideration also civil court judgments based on the family code. The thesis also steps on the comparative field of alimony payments and compares domestic laws to legal regulations of our neighbouring countries - Slovakia, Poland, Russia, Germany and Austria.

Additional chapters of the thesis deal with future perspective, especially possible legal changes or amendments protecting the vital interests of children against the severe consequences of the evasion of alimony payments. Special part of the thesis examines statistical data and provide analysis of the criminological impacts on the daily life of the affected children.

The thesis reaches the conclusion, that relevant domestic criminal law serves as quite effective legal framework. Unfortunately, in harsh contrast to this conclusion stands the real-life situation in the penitentiary institutions. Due to massive quantitative growth of the crime and palpable recidivism, Czech prisons tend to be notoriously overcrowded. Nevertheless, the causes, as well as possible solutions to this burning

problem, lie outside the scope of criminal law, criminal politics and the general practise of criminal proceeding bodies.

High divorce rate is connected with society full of single-parent families. The crime of evasion of alimony payments affects its victims and causes difficult economic situation for the families as well as danger of social isolation. It seems that these impacts form new criminogenous factors and the victims become offenders in different territory of criminal law.

Although the Czech legal system counts with standard non-criminal legal instruments ensuring and enforcing the alimony payments in order to protect the achildren, the state of enforcement cannot be viewed in the long term as satisfactory. Therefore, in de lege ferenda perspective, alternative state-side models of child support (especially substitute alimony or advance alimony payments) should be supported.